

แนวความคิดทางการ เมืองของขงจื้อ

๒.๑ ความคิดสำคัญของขงจื้อ

ปรัชญาขงจื้อก็ เช่นเดียวกับปรัชญาจีนสำนักอื่น ๆ คือได้เกิดขึ้นมาจากแรงผลักดันของสังคม ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งไปในทางปฏิบัติมากกว่าตัวความรู้หรือทฤษฎี สนใจเรื่องของมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ ให้ความสำคัญตนเอง ฝึกฝนตนเองให้มีคุณธรรมและนำความคิดของตนนั้นมา เพื่อยุติประโยชน์ให้แก่บุคคลอื่นในสังคม

ในบรรดานักปรัชญาจีนที่สำคัญนั้น ขงจื้อนับว่า เป็นผู้ที่มีความสำคัญสำหรับประเทศจีนมากกว่าผู้อื่นทั้งหมด อาจารย์จางกั ทงประ เสวีรุ ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า

"ลัทธิขงจื้อนี้ เราถือว่าเป็นลัทธิที่สำคัญที่สุดในชีวิตของประชาชนชาวจีน เพราะประชาชนชาวจีนเกือบทั้งหมดถือลัทธิขงจื้อด้วยกันทั้งนั้น แม้บางท่านจะบอกว่านับถือพุทธศาสนาหรืออะไรก็ตาม แต่ว่าลัทธิขงจื้อก็ยังฝังลึกอยู่ในความรู้ดีนักคิดของชาวจีนตลอดเวลาถ้าหากว่า เราจะต้องใช้เพียงคำเดียว เพื่อแสดงคุณลักษณะในชีวิตของชาวจีนสองพันปีล่วงมาแล้วละก็ คำนั้นควรจะเป็นว่านับถือขงจื้อ หรือพูดง่าย ๆ ก็ว่า คุณลักษณะของชาวจีนโดยทั่วไปนับเป็นเวลาสองพันปีมาแล้วก็คือ เป็นผู้ที่มีลัทธิขงจื้อ ในประวัติศาสตร์ของจีนนั้น ไม่มีใครอีกแล้วที่จะมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อชีวิตประชาชนชาวจีน และ เป็นผู้ที่ยลลอมจิตใจและคุณลักษณะของประชาชนจีนเท่ากับขงจื้อ"

จางกั ทงประ เสวีรุ, ปรัชญาประยุกต์ยุคจีน (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๘๒.

๒.๒ ที่มาของความคิดขงจื้อ

ความคิดของขงจื้อนั้นสามารถจะศึกษาได้จากวรรณกรรมที่เขาได้รวบรวมขึ้นไว้ จึงเป็นการสมควรที่จะได้ทราบว่า เราจะศึกษาความคิดของขงจื้อตามหัวข้อกำหนด เป็น วิทยานิพนธ์ดังต่อไปนี้

วรรณกรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในการศึกษาความคิดของเขานั้น แบ่ง เป็น ๒ ประเภทคือ ประเภทแรกเป็นงานของขงจื้อโดยตรง เรียกว่าวิทยากรชั้นสูงหกประการ (Wu Ching หรือ Six Classics) ซึ่งรวบรวมขึ้นในยุคของราชวงศ์ฉิน (202 B.C. - A.D. 220) ส่วนประเภทที่สอง เป็นงานที่อ้างถึงขงจื้อโดยสันนิษฐาน ของขงจื้อเอง เรียกว่า จตุรปกรณ์ (Ssu หรือ Four Books) ซึ่งรวบรวม ขึ้นในยุคของราชวงศ์ซ่ง (A.D. 960 - 1279) °

วิทยากรชั้นสูงหกประการมีดังต่อไปนี้

๑. ธรรมชาติวิทยา (I Ching หรือ Book of changes) เป็นการกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงและสัมพันธภาพในธรรมชาติ หนังสือเล่มนี้ถือว่าเป็นผลงานทางวรรณกรรมที่สมบูรณ์ของจีนเล่มหนึ่ง นักพยากรณ์ไซเคอะตาได้นำเอาเรื่องราวของการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติมาสร้างคำทำนายพยากรณ์ต่าง ๆ

๒. รัฐศาสตร์ (shu ching หรือ Document Classics หรือ Book of History) เป็นการกล่าวถึงระเบียบแบบแผนการปกครอง ซึ่งรวบรวมจากเอกสารต่าง ๆ จำนวนมากที่กล่าวถึงระบอบการปกครองตั้งแต่สมัยพระเจ้าเงี้ยวถึงสมัยราชวงศ์จิ่วของ เดิมมีถึง ๓,๒๔๐ บท ขงจื้อได้ชำระสะสางคัดลงมา เหลือ เฉพาะที่สำคัญเอาไว้ ๑๒๐ บท ปัจจุบันตกทอดคงเหลือ เพียง ๒๔ บท เท่านั้น

° Jack Finegan, The Archeology of World Religions

(New Jersey: Princeton University Press, 1965), p. 335.

๓. โคลงกลอน (Shih Ching หรือ Book of Poetry) เป็น
บทโคลงกลอนจำนวน ๓,๐๑๑ เล่ม ปัจจุบันเหลือตกทอดมาเพียง ๓๐๕ เล่ม ส่วนใหญ่
บทโคลงกลอนนี้จะอยู่ในสมัยชุนชิว (๘๐๐ - ๖๐๐ B.C.) และเป็นหลักฐานสำหรับขงจื้อ
และสานุศิษย์ของเขาในการนำมาอบรมสั่งสอนทางค่านิยมจริยธรรม

๔. นิติกรรม ธรรมเนียม (Li Chi หรือ Ceremonial Records)
เรื่องราวในหนังสือ เป็นเรื่องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เช่น การแต่งงาน
การฝังศพ การไว้ทุกข์ การทำพิธีกรรม งานรื่นเริง การไปศาล การสงคราม การ
ศึกษา และการทำความเคารพ อาจสรุปได้ว่าจุดหมายสำคัญของหนังสือเล่มนี้คือ
"ในการกระทำทุกสิ่งทุกอย่างจงยึดตามขนบธรรมเนียมประเพณีเสมอ"

๕. ประวัติศาสตร์ (Ch'un Ch'iu หรือ Spring and Autumn
Annals) งานชิ้นนี้สันนิษฐานว่า เป็นงานเขียนของขงจื้อที่กล่าวถึง เหตุการณ์
ระหว่าง ๗๒๑ - ๔๗๘ B.C.) เป็นการกล่าวถึง เหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น การเริ่มต้น
ของฤดูกาลต่าง ๆ การโคจรของดวงอาทิตย์ การตายของผู้มีชื่อเสียง ภัยจาก
ธรรมชาติ ข้อตกลงต่าง ๆ และการสงคราม งานเขียนชิ้นนี้อาศัยประวัติศาสตร์รัฐ
เป็นต้นฉบับ ขงจื้อได้แทรกอุดมคติทางการเมืองของตนเองลงไปด้วย และแก้ไขตัด
ตอน เรื่องราวที่ขัดกับทรรศนะของเขาออกไป รวมทั้งวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลไปด้วย
พร้อมกัน

๖. คนตรีหรือหยาว (Yao) ในสมัยของขงจื้อนั้น คนตรีมีความสัมพันธ์
ใกล้ชิดกับกวีนิพนธ์มาก เมื่อขงจื้อรวบรวมบทกวีนิพนธ์ของโบราณอยู่นั้น เขาได้เรียบ
เรียงคนตรี เป็นภูมิหลังของบทกวีนิพนธ์แต่ละบทที่เขาคัด เลือกครั้งสุดท้ายไว้ด้วย โดย
ปรับปรุงจากคนตรีที่มีอยู่เดิมหรือไม่ก็ประพันธ์ขึ้นมาใหม่ แต่บทคนตรีที่เขารวบรวมไว้นั้น
ไม่มีตกทอดมาถึงทุกวันนี้เลยแม้แต่บทเดียว

ส่วน "จตุรปกรณ์" แยกออกได้ดังนี้

๑) หลุนจื๊อ (Lun Yü หรือ The Analects) เป็นการรวบรวมคำพูดของขงจื๊อ รวมทั้งคำสอนของขงจื๊อกับบุคคลต่าง ๆ ในเรื่องต่าง ๆ เรื่องที่สำคัญที่สุดที่นำมาสนทนากันนั้นคือ จริยธรรมและการปกครอง

๒) ไต้ฮัก (Ta shüeh หรือ Great Learning) เขียนโดย Tzeng - Tzu เป็นการกล่าวถึงเรื่องราวของการปลูกฝัง บัณฑิตบุคคลให้มีความก้าวหน้าทางการศึกษา เพื่อจะได้ทำให้เกิดความกลมกลืนในครอบครัว รัฐและสังคม โดยเน้นหนักถึงผลประโยชน์ของการศึกษาที่จะช่วยพัฒนาคุณธรรมและแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ ได้อย่างดี

๓) ทงยุง (Chung Yung หรือ Doctrine of the Mean หรือ Mean - in - Action) เขียนโดย Tzu-ssu ซึ่งเป็นหลานของขงจื๊อ เป็นการคัดเค้าความตอนหนึ่งออกมาจากนิติธรรมธรรมเนียม (Li Chi) จุดประสงค์ของหนังสือเล่มนี้คือการแสดงถึงความเหมาะสมในการกระทำ หรือ เป็นทางสายกลางของความประพฤติ

๔) เม่งจื๊อ (Mencius หรือ Book of Mencius) หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๗ ตอน เป็นหนังสือที่รวบรวมคำสอนของเม่งจื๊อ ซึ่งเป็นผู้สืบทอดลัทธิขงจื๊อในสมัยต่อมา เม่งจื๊อมีชีวิตอยู่ระหว่าง ๓๗๒ - ๒๘๖ อ.ศ. เขายึดหลักคำสอนของขงจื๊อ เป็นหลักของตนเองและปรับปรุงให้นำศรัทธายิ่งขึ้น โดยเฉพาะเรื่องของ จริยธรรมและการปกครอง

๒.๓ หัวข้อที่จะศึกษาเกี่ยวกับความคิดขงจื๊อ

จากวรรณกรรมดังกล่าวข้างต้น เราจะศึกษาแนวความคิดทางการเมืองของขงจื๊อในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

^๑Ibid., pp. 338 - 340.

๑. ทรรศนะเกี่ยวกับรัฐ
๒. ทรรศนะเกี่ยวกับมนุษย์
๓. ทรรศนะเกี่ยวกับการปกครอง

๒.๓.๑ ทรรศนะเกี่ยวกับรัฐ

ก. ความหมายของรัฐ

ถึงแม้ว่าขงจื้อจะไม่ได้กล่าวถึงคำนิยามเกี่ยวกับรัฐไว้อย่างเป็นทางการมากนักก็ตาม แต่ในวรรณกรรมของขงจื้อก็ได้มีการกล่าวถึงความแตกต่างระหว่างรัฐหรือฝั่ง (State or Pang) กับรัฐบาล หรือ เว่ย (Government or Wei) อยู่เสมอ จึงทำให้เราอาจจะศึกษาความคิดของขงจื้อในเรื่องรัฐได้จากคำกล่าวที่ว่า

"รัฐ เป็นกลุ่มของประชาชน (หมิน หรือ Min) ที่อาศัยอยู่ในดินแดนที่มีอาณาเขตแน่นอน (ตี้ หรือ Ti) และมีรัฐบาล (เว่ย หรือ Wei) ปกครองอยู่"

นอกจากนี้ขงจื้อได้กล่าวถึงสัญลักษณ์ประจำรัฐ ๓ ประการคือ เทพยคา ประจำแคว้นแคว้นและพืชผล หรือ เซ-จี (Shê - Chi)^๒ วิหารแห่งบรรพบุรุษหรือ จง-เหมียว (Tsung - Miao)^๓ และศาลพิพากษา หรือ เจ้า-ตึง (Ch'ao-t'ing)^๔

เราอาจจะเปรียบเทียบได้ว่า ลักษณะสัญลักษณ์ประจำรัฐ ๓ ประการนี้ อาจจะเปรียบได้กับธงชาติของรัฐในปัจจุบันนั่นเอง โดยเซ-จี้ก็เปรียบได้กับชาติ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของรัฐและรัฐบาล ซึ่งขงจื้อมีทรรศนะว่าบุคคลจะต้องเคารพ เชื้อฟงและยกย่องให้เกียรติ เพื่อป้องกันไม่ให้อำนาจอธิปไตยต้องสูญสิ้นไป ในบางกรณีประชาชน

^๑ The Analects, 3/21 Quoted in Leonard Shihlien Hsu, The Political Philosophy of Confucianism, (London: Curzon Press, 1975), p. 26.

^๒ Ibid., 10/1.

^๓ Ibid., 10/2.

^๔ Ibid., 10/3.

อาจจะต้องพลีชีวิตและทรัพย์สินเพื่อต่อสู้ป้องกันเกียรติยศของ เซ-จี เอาไว้ ส่วนสูง-เหมียว ก็เทียบได้กับศาสนา ซึ่งเป็นตัวแทนสำหรับความเคารพเกี่ยวกับอำนาจการปกครองใน ครอบครัวยุคโบราณ เพราะครอบครัวยุคโบราณคือรากฐานของรัฐ หน้าที่ของบุคคลที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อแสดง ความเคารพต่อบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นรากฐานการปกครองแบบครอบครัว และสุดท้ายคือ เจ้า-ตัง ซึ่งเทียบได้กับพระมหากษัตริย์ เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับแบบแผนความสัมพันธ์ ระหว่างผู้มีอำนาจสูงสุดกับข้าราชการและผู้นับถือปกครองกับผู้อยู่ใต้อำนาจปกครอง ซึ่งปรากฏอยู่ใน วรรณกรรมของขงจื้อ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ๕ คนนั่นเอง

ข. กำเนิดของรัฐ

ในเรื่องกำเนิดของรัฐ ขงจื้อได้กล่าวถึงความเกี่ยวข้องระหว่างรัฐกับสังคม เอาไว้ในหนังสือธรรมชาตวิทยา (I Ching หรือ Book of Changes) โดยเริ่มต้น จากการกล่าวถึงสวรรค์และพิภพ โดยกล่าวถึงวิวัฒนาการของสวรรค์และพิภพ ๘ ชั้น คือ^๑

<u>สัมพันธ์ภาพ</u>	<u>ลำดับชั้นของสัมพันธ์ภาพ</u>	
๑. สวรรค์และพิภพ	ชั้นกายภาพ	} สาเหตุของการเกิดครอบครัว
๒. สิ่งที่เป็นวัตถุ	ชั้นสัตว์	
๓. ชายและหญิง	ชั้นมนุษย์	
๔. สามีและภรรยา	ชั้นสังคม	} ผลที่เกิดขึ้น } ภายหลังจาก } ที่มีครอบครัว
๕. บิดาและบุตร	ชั้นการปกครองแบบปิตาธิปไตย	
๖. อำนาจอธิปไตยและบุคคล	ชั้นการปกครองทางการเมือง	
๗. ชั้นสูงและชั้นต่ำ	ชั้นการปกครองแบบรัฐธรรมนูญ	
๘. ความถูกต้องและความยุติธรรม	ชั้นศีลธรรม	

^๑ Ibid., pp. 36 - 37.

คำอธิบาย

คอลัมน์แรก คือศัพท์ในหนังสือธรรมชาตวิทยาและคอลัมน์ที่สอง คือการอธิบายความคิดของขงจื้อ

ขั้นที่ ๑ คือขั้นสวรรคและพิภพ ในขั้นนี้จะมีเพียงวัตถุทางกายภาพ หรือสิ่งที่ไม่มีชีวิต

ขั้นที่ ๒ คือขั้นของวัตถุและสิ่งมีชีวิต เริ่มขึ้น

ขั้นที่ ๓ คือขั้นของมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายและหญิง ได้เกิดขึ้น ผลสืบเนื่องจากการรวมกันเข้าของเพศทั้งสอง ทำให้เชื้อชาติมนุษย์มีอยู่ทั่วทุกป่าวสาน และอารยธรรมก็เริ่มเจริญรุ่งเรืองขึ้น

ขั้นที่ ๔ คือขั้นการเกิดขึ้นของสังคม ซึ่งรวมเอาครอบครัวหลายครอบครัว รวมกันเข้า ครอบครัวนั้นก็คือความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยา ในหนังสือธรรมชาตวิทยาได้กล่าวว่า "ชาย" และ "หญิง" คือศัพท์ทางชีววิทยา ส่วน "สามี" และ "ภรรยา" คือศัพท์ทางสังคมวิทยา

ขั้นที่ ๕ คือขั้นปิตากับบุตร หรือขั้นการปกครองแบบปิตาธิปไตย ซึ่งจะนำไปสู่การวิวัฒนาการเป็นขั้นต่อไป

ขั้นที่ ๖ คือขั้นการปกครองทางการเมือง ซึ่งกล่าวถึงผู้ปกครองที่มีอำนาจอธิปไตย และบุคคลทั่วไปซึ่งเป็นผู้นับถือปกครอง

ขั้นที่ ๗ คือขั้นสูงและขั้นต่ำ เหตุที่เรียกว่า ขั้นรัฐธรรมนูญเพราะในขั้นนี้กฎหมายของรัฐ ซึ่งอาจจะ เป็นลายลักษณ์อักษร หรือไม่เป็นลายลักษณ์อักษรก็ตาม จะเป็นตัวตัดสินสิ่งต่าง ๆ

ขั้นที่ ๘ คือขั้นของความถูกต้องและยุติธรรม หรือขั้นศีลธรรม ในขั้นนี้มนุษย์มีการใช้เหตุผลอย่างเต็มที่ มนุษย์จะระลึกรถึงจริยธรรม ความยุติธรรม และความมีเหตุผล เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในเรื่องของการปกครอง จะมีการคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้มากกว่าในขั้นใด ๆ ที่ผ่านมา

ดังนั้น ครอบครัวจึง เป็นหัวใจสำคัญและเป็นศูนย์กลางของชั้นทั้งแปดนี้ ในสามชั้นแรกนำไปสู่การสร้างสรรคครอบครั้ว ส่วนสี่ชั้นสุดท้าย เป็นผลที่เกิดขึ้นโดยตรง ภายหลังจากการเกิดขึ้นของครอบครั้วแล้ว ดังนั้น "ครอบครัวจึง เป็นรากฐานของสัมพันธภาพทางการปกครองและทางการ เมืองทั้งหมด"^๑

ความคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการทั้ง ๘ ชั้นนี้มีความเกี่ยวเนื่องกับความคิดของขงจื้อในเรื่อง "ทฤษฎีหุนหลุน หรือทฤษฎีสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ๕ คู่"^๒ คำว่าหุนหลุน ในภาษาจีนหมายถึงสัมพันธภาพ คำนี้ เป็นกฎแจกอกสำคัญในการกล่าวถึงเรื่องความยุติธรรมทางสังคม และคุณธรรมของปัจเจกชน โดยอาจจะกล่าวอย่างย่อ ๆ ได้ว่า "การเมือง การปกครองก็คือ สัมพันธภาพระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน สังคมก็คือสัมพันธภาพระหว่างเพื่อนกับเพื่อน ครอบครั้วก็คือ สัมพันธภาพระหว่างบิดา มารคากับบุตร สามีกับภรรยา และพี่กับน้อง"^๓

ความสัมพันธ์ชั้นปฐมภูมิของมนุษย์ในสังคมก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมีอยู่ของสถาบันครอบครั้ว ศีลธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี เมื่อมีบุตรขึ้นมา ก็จะเกิดความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารคากับบุตรและความสัมพันธ์ระหว่างพี่คนโตและน้อง ๆ อีกด้วย เมื่อมีจำนวนครอบครั้วหลาย ๆ ครอบครั้ว ก็เกิดความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน และเมื่อมีรัฐก็จะเกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง

เมื่อเราพิจารณาตรรกะของขงจื้อในเรื่องทฤษฎีหุนหลุนนี้ จะพบว่า เป็นเรื่องของหลักการปฏิบัติระหว่างสองฝ่ายที่อยู่คู่กัน คือฝ่ายที่ฐานะสูงกว่า และฝ่ายที่ฐานะต่ำกว่า

^๑ Ibid., 1/2, 1/6, 1/9, p. 37.

^๒ Lin Yu Tang, The Wisdom of China (Bombay: Jaico Publish House, 1955), pp. 184 - 185.

^๓ Leonard Shihlien Hsü, The Political..., p. 29.

เริ่มต้นตั้งแตภายในครอบครัวและขยายกว้างออกไปถึงภายในรัฐ ดังนั้น ชงจื่อจึงมองว่า "รัฐก็คือครอบครัวขนาดใหญ่ และครอบครัวแต่ละครอบครัวก็คือรัฐเล็ก ๆ ซึ่งย่อยส่วนลงมา หลักเกณฑ์ของครอบครัวก็เช่นเดียวกับหลักเกณฑ์ของรัฐ การศึกษาในครอบครัวก็ขยายเป็นการศึกษาสำหรับสาธารณชน ความมีอำนาจเหนือกว่าของฝ่ายหนึ่งกับการยอมรับ เชื่อฟังปฏิบัติตามของอีกฝ่ายหนึ่งนั้น มีอยู่ทั้งในระบบครอบครัวและระเบียบการปกครองของรัฐ" ^๑ เราอาจจะเทียบได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนก็เป็นสิ่ง เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรนั่นเอง

ความคิดเรื่องกำเนิดของรัฐของชงจื่อ เราคงได้เพียงแต่สรุปจากข้อเขียนของชงจื่อ เท่าที่ปรากฏอยู่ได้ว่า ชงจื่อมองว่ารัฐเป็นรูปแบบของการวิวัฒนาการจากขั้นแรกสุด คือครอบครัวแล้วขยายเป็นสังคม จากสังคมขยายออกไป เป็นรัฐในที่สุด รัฐเป็นวิวัฒนาการจากธรรมชาติ (ตามทฤษฎีเต๋าของเหลาจื่อ) ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของบุคคลภายในรัฐปรากฏออกมาในทฤษฎีหยูหลุน ความสัมพันธ์นี้มี เป็นคู่ คือฝ่ายที่มีสถานภาพสูงกว่า กับฝ่ายที่มีสถานภาพต่ำกว่า ฝ่ายที่สูงกว่าคือฝ่ายที่มีอำนาจอยู่ในมือ ส่วนฝ่ายที่ต่ำกว่าคือฝ่ายที่ยอมรับปฏิบัติตาม ความแตกต่างระหว่างชั้นสูงและชั้นต่ำจึงปรากฏและดำรงอยู่ในรูปการปกครองของรัฐ เมื่อมีความแตกต่างระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง สิ่งตามมาพร้อมกับผู้ปกครองก็คือ "การสร้างแบบแผนที่ถูกต้อง คือหลี่ และความชอบธรรม คืออี้" ซึ่งปรากฏในปรัชญาของชงจื่อนั่นเอง

ค. ความสำคัญของรัฐ

ในเรื่องความสำคัญของรัฐ เราจะพบในหนังสือธรรมชาติวิทยา ที่เน้นความคิดว่า รัฐ เป็นสิ่งที่เกิดจากการรวมตัวและวิวัฒนาการตามกฎธรรมชาติ โดยเห็นว่า "รัฐจะเจริญรุ่งเรือง ถ้าการรวมตัวและกิจกรรมภายในรัฐทั้งสองสอดคล้องกับกฎธรรมชาติ

^๑ Ibid., p. 35.

แต่ถ้าหากไม่สอดคล้องกับกฎธรรมชาตินี้ หรือขัดแย้งกับกฎธรรมชาตินี้ รัฐก็ไม่อาจจะดำรงอยู่ต่อไปได้" ^๑

กฎธรรมชาตินี้และวิวัฒนาการของสังคม ปรัชญาจีนเรียกว่า "ฉี่" ซึ่งมีความเชื่อว่า ธรรมชาติ เป็นผู้ปรุงแต่ง ปรัชญาการปกครองธรรมชาติ นักปราชญ์คือผู้ที่พยายามศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับกฎธรรมชาตินั้นโดยกล่าวว่า "มนุษย์ควรมีการกระทำที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของสวรรค์และกฎธรรมชาตินี้" ^๒

แมคเนลและ เซดลาร์ (๑๙๗๐) ได้เสนอความเห็นที่ว่า "รัฐคือตัวกลางที่จะประสานมนุษย์ให้สอดคล้องกลมกลืนกับกฎธรรมชาตินี้ เพื่อความสุขสบายของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในรัฐเอง เพราะถ้าการรวมตัวและกิจกรรมภายในรัฐของมนุษย์ขัดแย้ง หรือไม่สอดคล้องกับกฎธรรมชาตินี้ รัฐก็จะสลายลง ซึ่งก็หมายถึง ความไม่สะดวกสบายของมนุษย์อย่างแน่นอน ดังนั้น การมีอยู่ของรัฐก็เพื่อความสะดวกสบายของมนุษย์เอง" ^๓

ในหนังสือธรรมชาติวิทยา กล่าวถึง ความสำคัญของรัฐเอาไว้หลายบท เช่น "รัฐจะทำหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุนสังคมและการเมืองให้เจริญก้าวหน้า โดยรักษาความกลมกลืนกับธรรมชาติ และในอีกประการหนึ่งคือ ความสำคัญของรัฐที่มีต่อการปรับตัวต่อความสัมพันธ์ในหมู่มวลมนุษย์" ^๔

^๑ Ibid., p. 38.

^๒ Ibid.

^๓ William H. Mcneill and Jean W. Sedlar, Classical China,

(New York: Oxford University Press, 1970), p. 62.

^๔ Ibid., p. 39.

เมื่อเรามองประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับทรศนะของขงจื้อในเรื่องรัฐ จะพบว่า ขงจื้อคิดว่า รัฐมิได้เป็นสิ่งที่มิเป้าหมายในตัวเอง เนื่องจากรัฐนั้นมีอยู่เพื่อนำไปสู่การ เสริมสร้างสวัสดิภาพและความสุขให้แก่ประชาชน รัฐมีลักษณะคล้าย เป็นสถาบันทางสังคม หนึ่งในหลาย ๆ สถาบันที่จะช่วยย้่ามนุษย์ก้าวไปถึง เป้าหมายความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ ขงจื้อจะกำหนดบทบาทรัฐคล้ายกับรัฐสวัสดิการที่เรารู้จักกันทุกวันนี้ แต่ข้อนาสนใจของ ขงจื้อคือ เขาไม่ได้เน้นเพียงสวัสดิการทางค่านักดูเพียงอย่างเดียว แต่พิจารณาถึงซึ่ง ลงไปถึง เรื่องของศีลธรรมและวัฒนธรรมขนบประเพณีอันค้ำงามของประชาชนด้วย หน้าที่ ของรัฐในทรศนะของขงจื้อคือ ให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อให้ประชาชนได้บรรลุถึง เป้าหมาย สูงสุด ถึงแม้ว่ารัฐจะถูกมองว่าเป็นเพียง เครื่องมือ แต่มันก็ยังมีค่าสำคัญต่อขงจื้อ ด้วยในเรื่องของทฤษฎีหลุน นัยที่แอบแฝงอยู่ในทฤษฎีนี้ก็คือ "มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ ร่วมกัน มีความสัมพันธ์กันทางสังคม" ซึ่งถ้า เราจะใช้ศัพท์ของนักปรัชญาตะวันตกก็จะต้อง กล่าว่า "มนุษย์เป็นสัตว์สังคม" แต่แบบแผนของการปฏิบัติต่อกันของสังคมตะวันออกและ ตะวันตกก็ต่างกัน แม้จะมองจากจุด เริ่มต้นเดียวกัน

๒.๓.๒ ทรศนะเกี่ยวกับมนุษย์

มนุษย์เป็นองค์ประกอบสำคัญในเรื่องของการเมือง เพราะความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์ซึ่งมีหลายลักษณะนั้น ก่อให้เกิดระบบการเมืองที่ต่างกัน ในทรศนะของ ขงจื้อนั้น ถ้าเราต้องการจะเข้าใจความคิดทางการเมืองของเขา ก็จำเป็นต้องเข้าใจ ซึ่งจะต้องศึกษาทรศนะการมองธรรมชาติของมนุษย์ของขงจื้อด้วย ซึ่งความคิดพื้นฐาน ส่วนนี้จะทำให้ เรา เห็นมันโคการ เมืองในทรศนะของขงจื้อขั้นต่อไปได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ก. กำเนิดและธรรมชาติของมนุษย์

ขงจื้อไม่ได้ให้ความสนใจทางค่านอกปรัชญา เกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์มากนัก ข้อเขียนของขงจื้อ กล่าวรวม ๆ ในเรื่องนี้โดยอนุโลมตามความ เชื่อของจีนโบราณว่า "ความเป็นมาและความเป็นไปของมนุษย์ขึ้นกับ เทียน (สวรรค์) และมิง (โชคชะตา)

เป็นสำคัญ" ๑ สวรรค์เป็นตัวการกำหนดมนุษยชาติให้เกิดขึ้นมา และมีหลักจริยธรรม สำหรับปฏิบัติมาพร้อมกับมนุษย์ด้วย ชงจื่อได้กล่าวว่

"เมื่ออายุได้ ๑๕ ปี ฉันสนใจใฝ่ศึกษา เมื่ออายุ ๓๐ ปี ฉันสามารถทำให้ตัวเองยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมเมื่ออายุ ๔๐ ปี ฉันไม่เคยลืมนึกถึงสงฆ์ในเรื่องของเหตุผล เมื่ออายุ ๕๐ ปี ฉันเข้าใจในเรื่องโองการแห่งสวรรค์..."^๒

เมื่อชงจื่อ เป็นผู้เข้าใจโองการแห่งสวรรค์ ก็เท่ากับว่า ภูมิปัญญาของชนชาติ กังนั้น คำสอนที่ออกมาจากปากชงจื่อ ก็เท่ากับว่า เป็นโองการแห่งสวรรค์ที่บุคคลควรยอมรับ และปฏิบัติตามนั่นเอง

ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์นั้น ชงจื่อกล่าวว่า

"มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความซื่อตรง"^๓

และ

"โดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์ทุกคนมีความเหมือนกันด้วยพฤติกรรม หรืออุปนิสัยแต่ละคน จึงทำให้เกิดความแตกต่างกันขึ้น"^๔

และ

"สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกันนั้น มิใช่เรื่องกำเนิด แต่เป็น ความประพฤติก"^๕

^๑ The Analects 7/1 Quoted in Wing-Tsit Chan, A Source Book in Chinese Philosophy (New Jersey: Princeton University Press, 1963), p. 31.

^๒ Ibid., 2/2, p. 22.

^๓ Ibid., 6/17, p. 29.

^๔ Ibid., 17/2, p. 45.

^๕ Ibid., 2/180, p. 24.

เมื่อเราพิจารณาประเด็นปัญหาธรรมชาติของมนุษย์จากงานของซงจื่อที่ ยกตัวอย่างมานี้ จะพบว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมด้วยศักยภาพ หรือความสามารถที่จะบรรลุ ถึงคุณธรรมหรือความดีสูงสุดได้ แต่อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม และรวมทั้งอุปนิสัยของมนุษย์ เองที่ทำให้มนุษย์แต่ละคนแตกต่างกันออกไป แต่ซงจื่อก็มีไคมอง เฉพาะอิทธิพลของ สิ่งแวดล้อมและอุปนิสัยของมนุษย์เท่านั้น แต่ซงจื่อไคมอง เห็นความสำคัญของสติปัญญา ของมนุษย์ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับยวดยุทยวส่วนหนึ่ง โดยมองว่ามนุษย์นั้น เกิดมาด้วยระดับสติปัญญา ที่ต่างกัน จากคำกล่าวที่ว่า

"ท่านอาจจะกล่าวถึงสิ่งที่สูงส่งต่อบุคคลที่มีสติปัญญา เฉลียวฉลาด ได้ แต่ท่านไม่อาจกล่าวแบบเดียวกันนี้ต่อบุคคลที่คอยปัญญาได้"^๑

และ

"บุคคลที่ไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้อีกต่อไปนั้น มีอยู่ ๒ ประเภท คือประเภทของคนฉลาดที่สุด กับประเภทของคนโง่งที่สุด"^๒

จากคำกล่าวนี้ เน้นถึงความแตกต่าง เรื่องระดับสติปัญญาของบุคคล ซึ่งมีผล ต่อการเปลี่ยนแปลงของบุคคลที่เกิดจากอิทธิพลของสภาพแวดล้อม ถึงแม้ว่าซงจื่อจะ กล่าวถึง "ความเสมอภาคเท่าเทียมกันในเรื่องการศึกษา"^๓ แต่ระดับสติปัญญา ก็มีผลต่อความสามารถของบุคคลในการควบคุมตนเองจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เราอาจจะมองได้ว่า บุคคลที่มีสติปัญญาอยู่ในระดับสูงนั้น จะไม่มีโอกาสถูกชักจูงให้ ตกต่ำ หรือ เลวได้ เนื่องจากความเข้าใจในกฎธรรมชาติ ซึ่งเป็นกฎไปสู่คุณธรรม และในขณะที่เกี่ยวกับบุคคลที่คอยสติปัญญา มักจะถูกชักจูงไปในทางเลวไถ่กว่าเสมอ

^๑ Ibid., 6/19, p. 30.

^๒ Ibid., 17/3, p. 46.

^๓ Ibid., 15/38, p. 44.

เมื่อมาถึงประเด็นนี้ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับคำกล่าวของชงจื่อ ว่า "มนุษย์เกิดมาเหมือนกัน" ก็ยังเกิดขึ้น กล่าวคือ ถ้ามนุษย์เกิดมาเหมือนกันแล้ว เพราะเหตุใดจึงมีคนที่-คนเลว "ความเหมือนกัน" ในทรรศนะชงจื่อ หมายถึง ความเหมือนกันในทางกายภาพหรือสติปัญญา แต่ข้อความในบางของชงจื่อก็ยืนยันตัวเองว่า ชงจื่อยอมรับเรื่องความไม่เท่าหรือไม่เหมือนกันในเรื่องของสติปัญญาของแต่ละบุคคล ดังนั้น การที่ความว่า "ความเหมือนกัน" คือ เรื่องของสติปัญญาจึงไม่มีเหตุผลพอที่จะกล่าวอ้าง เช่นนั้นได้

เมื่อเรามามองอีกแง่หนึ่งของ "ความเหมือนกัน" ตามธรรมชาติของมนุษย์ ชงจื่อ ถ้าเราจะหมายถึง ความเหมือนกันในเรื่องของ "โอกาสที่จะแสวงหาและทำชีวิตให้เต็มสมบูรณ์" ก็จะสอดคล้องกับความคิดของชงจื่อมากกว่าประเด็นแรก เนื่องจากชงจื่อมองมนุษย์ว่ามีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลที่กอปรไปด้วยคุณธรรมได้โดยอาศัยการศึกษา โดยเฉพาะคำกล่าวที่ว่า "บุคคลที่ไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้อีก คือคนที่ฉลาดที่สุดและคนที่ไม่ดีที่สุด" ^๑ อย่างน้อยคำกล่าวนี้ก็ยืนยันความจริงข้อหนึ่งว่า ในสังคมจะมีคนอยู่ ๓ ประเภทคือ คนฉลาดที่สุด ซึ่งเกิดมาพร้อมความเป็นเลิศในทางสติปัญญา คนโง่ที่สุดที่เกิดมาพร้อมกับความอับทึบแห่งปัญญา และที่เหลือคือชนชั้นกลาง ๆ ระหว่างสองประเภทแรก ซึ่งเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่มนี้ก็คือสติปัญญาของบุคคลอย่างแน่นอน ดังนั้น ความเป็นไปได้ในการที่ความ ความเหมือนกันของมนุษย์ตามธรรมชาติว่า คือ "โอกาส" คุณจะมีเหตุผลเข้าที่กว่าการที่ความแบบอื่น ๆ

นอกจากนี้ชงจื่อได้กล่าวถึง ธรรมชาติของมนุษย์ที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาคุณธรรมของตนเองได้โดยการศึกษา ชงจื่อกล่าวว่

^๑ Ibid., 17/3, p. 46.

"คนในชั้นสูงสุด คือคนที่เกิดมาพร้อมกับความเข้าใจโดยธรรมชาติ ส่วนคนในชั้นตอลงมาคือคนที่เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ด้วการศึกษาและการประยุกต์อย่างให้เข้าใจ ในส่วนตอลงมาก็เป็นผู้ที่เกิดมาพร้อมกับธรรมชาติที่โง่เขลา แต่ก็ยังพยายามที่จะทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ โดยการศึกษาและความอดุสหาหะอย่างขึงยุดคนบุคคลประเภทนี้อาจจะพิจารณาให้เป็นบุคคลในชั้นตอลงมาได้ ส่วนบุคคลซึ่งเกิดมาโง่โดยกำเนิด และยังมีปฏิเสชวิธีการนี้จะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อีก บุคคล เช่นนี้ถือ เป็นคนชั้นต่ำสุดในกระบวนมนุษย์ด้วยกัน"^๑

เมื่อ เป็น เช่นนี้ บุคคลในชั้นต่ำซึ่ง ไม่อาจจะ เปลี่ยนแปลง ได้โดยอาศัยการศึกษา ขงจื้อจึง เสนอวิธีการสุดท้ายสำหรับบุคคลประเภทนี้คือ การใช้ชีวิตบังคับที่รุนแรง เช่นกฎหมายและการลงโทษ สำหรับไขแก้ไขพฤติกรรมของคนเหล่านั้น

ข. มนุษย์กับคุณธรรม

๑) หลักคุณธรรมของขงจื้อ

หัวใจสำคัญของความคิดของขงจื้อทั้งทางจริยธรรม การเมือง อุดมคติชีวิตหรืออื่น ๆ นั้น อาจจะกล่าวได้ว่า สืบเนื่องมาจากรากฐานคุณธรรมเดียวกัน คือ เหยิน (ความมีมนุษยธรรม) ซึ่งทำให้เกิดการแสดงออกไปในคุณธรรมอื่น ๆ เช่น อี้ (ความชอบธรรม) ตง (ความซื่อตรงต่อกัน) และสุ (ความเห็นแก่ผู้อื่น)

เหยิน (ความมีมนุษยธรรม) ในความหมายของขงจื้อค่อนข้างจะกว้างขวาง และครอบคลุมหลายแง่มุม เช่น

"บุคคลมีวาจา เจียมแหลมและบุคคลลึกลับน่านับถือ คือบุคคลที่ใกล้กับ เหยิน"^๒

^๑ Ibid., 16/9, p. 45.

^๒ Ibid., 1/3, p. 20.

"ความกตัญญูรู้คุณ และความรักระหว่างพี่น้อง เป็นรากฐานสำคัญของ เหยิน"^๑

"มีแต่บุคคลที่มี เหยิน เท่านั้นที่จะตระหนักได้ว่าควรรักใคร่และ
เกลียดใคร"^๒

"ถ้าหากบุคคลตั้งมั่นอยู่ใน เหยินแล้ว ก็ไม่มีวันจะตกลงสู่ห้วง
แห่งความชั่ว"^๓

"คนฉลาดชื่นชมในสายน้ำ คนมีเหยินชื่นชมในเทือกเขา
คนฉลาดกระตือรือร้น คนมีเหยินสงบสุขุม คนฉลาดพยายามหาความสุข
คนมีเหยินพยายามมีชีวิตยืนนาน"^๔

"บุคคลที่มี เหยินนั้น เมื่อต้องการจุนเจือตนเองก็จะจุนเจือ
ผู้อื่นด้วยในเวลาเดียวกัน เมื่อต้องการพัฒนาตัวเอง ก็จะพัฒนาผู้อื่นด้วย
ด้วยเหตุนี้จึง เรียกว่า เป็นการตระหนักถึง เหยิน"^๕

"จงตั้งเจตน์จำนงในเต๋า ยึดมั่นในเหยิน เชื่อถือในมนุษยธรรม
และพักผ่อนด้วยคนดี"^๖

"เหยินอยู่ใกล้เราเท่าใด ถ้าเราปรารถนา เหยินแล้ว
เหยินก็อยู่กับเรานั้นเอง"^๗

"ผู้ที่สามารถควบคุมตนเองให้อยู่ในกรอบของหลี่ได้ ก็เท่ากับ
ผู้นั้น เข้าถึง เหยิน"^๘

^๑ Ibid., 1/2, p. 19.

^๒ Ibid., 4/3, p. 25.

^๓ Ibid., 4/4.

^๔ Ibid., 6/21, p. 30.

^๕ Ibid., 6/28, p. 31.

^๖ Ibid., 7/6.

^๗ Ibid., 7/29, p. 33.

^๘ Ibid., 12/1, p. 38.

"เหียน คือการรักประชาชน"^๑

"จิตใจชีวิตอย่างระมัดระวัง เอาใจใส่ต่อการทำงานและคนหา
สมาคมกับผู้อื่นด้วยความจริงใจ สามสิ่งนี้ไม่ควรละเว้นที่จะปฏิบัติ แม่จะ
ตกอยู่ในหมอนารยชน"^๒

"บุคคลที่มีความแข็งแกร่ง ความอดทน ความจริงใจ และ
ความไม่หยุดหย่อนนั้น ใกล้เคียงกับเหียน"^๓

"ผู้ที่มีเหียน จำเป็นต้องมีความกล้าหาญ แต่ผู้กล้าหาญไม่แน่ว่า
จะมีเหียนเสมอไป"^๔

"ลักษณะของผู้สูงส่งมี ๓ ประการคือ ผู้มีความฉลาด ซึ่ง
ปราศจากความมุกตลกแกล้งสงสัย ผู้มีเหียนจึงปราศจากความกังวล
และผู้กล้าหาญซึ่งปราศจากความกลัว"^๕

"นักปราชญ์ผู้มีเหียน ย่อมไม่ทำลายเหียน เพราะเห็นแก่
ชีวิต แต่ยอมสละชีวิต เพื่อรักษาเหียนไว้"^๖

"เมื่อออกไปนอกบ้าน จงปฏิบัติต่อบุคคลอื่นเหมือนกับเรา
กำลังต้อนรับแขกผู้มีเกียรติสูง เมื่อปกครองประชาชนก็ปฏิบัติ เหมือน
กับกำลังทำพิธีบูชาอันยิ่งใหญ่ สิ่งใดที่ไม่ปรารถนาให้ผู้อื่นทำต่อเรา
เราก็อย่ากระทำให้ถึงนั้นต่อผู้อื่น อย่าสร้าง ความเคียดแค้นทุกข์ยาก
ให้แก่รัฐและครอบครัว"^๗

^๑ Ibid., 12/22, p. 40.

^๒ Ibid., 13/19, p. 41.

^๓ Ibid., 13/27.

^๔ Ibid., 14/15, p. 42.

^๕ Ibid., 14/30.

^๖ Ibid., 15/8, p. 43.

^๗ Ibid., 12/2, p. 39.

"คุณสมบัติ ๕ ประการของมนุษย์เหียนคือ ความอ่อนน้อม มี
 สัมมาคารวะ ความมีจิตใจกว้างขวาง ความมีสัจจะ ความมุ่งมั่นใน
 การเรียนรู้ และความเมตตากรุณา ถ้าบุคคลมีความอ่อนน้อมสัมมา-
 คารวะก็จะไม่มีใครกล่าวดูกดหมิ่น ถ้าบุคคลมีจิตใจกว้างขวาง ก็จะมี
 ชนะใจผู้อื่น ถ้าบุคคลมีสัจจะ คนก็จะไว้วางใจ เชื่อถือ ถ้าบุคคลมี
 ความมุ่งมั่นในการเรียนรู้ก็จะพบกับความสำเร็จ และถ้าบุคคลมีความ
 เมตตากรุณา ก็จะได้รับยกยอรับและความร่วมมือจากคนอื่นด้วย
 ความเต็มใจ" ^๑

การพิจารณา "เหียน" ตามความหมายของคำนั้น เหียนประกอบขึ้นจาก
 อักษรจีน ๒ ตัว คือ "คน" กับ "สอง" ^๒ แสดงถึงความสำคัญนั้นมีไต่กัน
 แต่อยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับเพื่อนมนุษย์อื่น ๆ ซึ่งจึงมองว่า ความสัมพันธ์
 ระหว่างบุคคลควรจะมีหลักจริยธรรมพื้นฐานเดียวกัน คือหลักจริยธรรม "เหียน"

จากคำกล่าวของขงจื้อ ที่ยกตัวอย่างมานั้น อาจจะเป็นการรวมสรุปได้ว่า
 เหียน น่าจะเป็นคุณธรรมที่ผสมผสานคุณธรรมทั้งหลายเข้าไว้ในตัว เช่นความ
 กตัญญู กตเวทิตะ ความซื่อตรง ความกล้าหาญ ความเมตตากรุณา การปฏิบัติตาม
 ขนบประเพณี ฯลฯ จุดเด่นของคุณธรรมเหียน คือการมีความรักต่อบุคคลอื่น แม้ว่า
 คนในสังคมจะมีหน้าที่ต่าง ๆ กันไปตามสถานภาพและบทบาท แต่สิ่งที่ทุกคนจะต้อง
 กระทำร่วมกันหรือถือ เป็นหน้าที่สำหรับทุกคนจะต้องกระทำร่วมกัน หรือถือ เป็นหน้าที่
 สำหรับทุกคน คือการปฏิบัติตามคุณธรรมเหียน เพราะเหียนหรือการมีความรักต่อบุคคล
 อื่นนั้น จะทำให้คนแต่ละคนสามารถที่จะทำหน้าที่ของตนเองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่ง

^๑ Ibid., 17/6, p. 46.

^๒ ฉู่จี้และวินเบอร์จี้, ปรัชญาจีน แปลโดยสกล นิลวรรณ
 (กรุงเทพฯ : โอเคียนส์โตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๗๘.

ของสังคมได้อย่างเต็มที่สมบูรณ์ ถ้าหากบุคคลปราศจากเหยินแล้ว ความจำเป็นของบุคคลในการทำความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมก็คงจะหมดสิ้นไปด้วย

คุณธรรมเหยิน อาจจะแสดงออกมาในรูปของคุณธรรมเกี่ยวกับความชอบธรรม (อ) ซึ่งถือได้กล่าวถึงลักษณะของอไว้ว่า

"คนคือนั้นเข้าใจถึง เรื่องความชอบธรรม ในขณะที่คนเลวเข้าใจ เฉพาะ เรื่องของผลประโยชน์"^๑

"ถ้าผู้ปกครองวางตัวชอบธรรม ประชาชนก็จะปฏิบัติตาม โดยไม่ต้องออกคำสั่ง แต่ถาผู้ปกครองวางตัวผิดทำนองคลองธรรมแล้ว แม้จะออกคำสั่ง ก็จะไม่มีการเชื่อฟัง"^๒

"คนที่จะพิจารณาว่า ความชอบธรรมคือ สุภาวะของสรรพสิ่ง โดยจะปฏิบัติตามหลักความเมตตากรุณา อ่อนน้อมถ่อมตนและซื่อสัตย์จริงใจ ซึ่งเป็นหลักของการ เป็นคนดีที่แท้จริง"^๓

"ในการติดต่อกับสังคม คนที่จะไม่คำนึงถึงความ เป็นมิตรหรือศัตรู แต่จะคำนึงถึงสิ่งที่เห็นว่าถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น"^๔

"คนที่จะพิจารณาว่าความชอบธรรมสำคัญที่สุด ถ้าคนมีความกล้าโดยปราศจากอ เขาจะกลายเป็นคนบ้า และถ้าคนเลวมีความกล้าโดยปราศจากอ เขาจะกลายเป็นหัวขโมย"^๕

^๑ Ibid., 4/16 Quoted in Wing-Tsit Chan, A Source...p.28.

^๒ Ibid., 13/6, p. 41.

^๓ Ibid., 15/17, p. 43.

^๔ Ibid., 12/2, p. 39.

^๕ Ibid., 17/23, p. 47.

ดังนั้น อี จึง เป็น เรื่องของความถูกต้องในการกระทำ หรือ เรื่อง เกี่ยวกับความเหมาะสมในการกระทำของบุคคล ซึ่งจื่อ เห็นว่ามนุษย์แต่ละคนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติอยู่แล้วตามหลักสัมพันธภาพทั้งห้า เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าเรารู้ว่าเราควรจะทำสิ่งใด และทำในสิ่งที่ถูกต้องสมควร นั่นคือสิ่งที่จื่อ เรียกว่า อี หรือความชอบธรรมนั่นเอง

ส่วนคุณธรรมอีก ๒ ประการคือ จง หรือความซื่อตรงต่อกันและกัน และสุหรือความเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่น ก็ เป็นการปฏิบัติที่สืบเนื่องมาจากคุณธรรมเหยินนั่นเอง ซึ่งจื่อกล่าวถึงคุณธรรม "จง" ไว้ว่า

"คนคี่คิดถึง เรื่องคุณธรรม คนเลวคี่คิดถึง เรื่องประโยชน์ส่วนตัว เท่านั้น"^๑

"จงปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ให้ เหมือนกับที่ท่านต้องการให้บุคคลอื่นปฏิบัติต่อท่าน"^๒

"บุคคลที่มีเหยินนั้น เมื่อต้องการจนเจือตนเองก็จะจนเจือผู้อื่นด้วยในเวลาเดียวกัน เมื่อต้องการจะพัฒนาตัวเองก็จะพัฒนาบุคคลอื่นด้วย..."^๓

คุณธรรมอีกประการหนึ่งคือ การเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่น หรือสุ ซึ่งมักจะกล่าวเทียบไว้คู่กับคุณธรรม "จง" เสมอ เช่น

"สิ่งใดที่เราไม่ต้องการให้คนอื่นปฏิบัติต่อเรา เราก็อย่าปฏิบัติสิ่งนั้นต่อคนอื่น"^๔

^๑ Ibid., 4/11, p. 27.

^๒ Ibid., 12/2, p. 39.

^๓ Ibid., 6 28, p. 31.

^๔ Ibid., 5/11, p. 28.

"มีคำ ๆ หนึ่งที่ใช่ เป็นหลักในการปฏิบัติคือ จ ง ซึ่งหมายถึง
อย่าทำต่อคนอื่นในสิ่งที่ท่านไม่ต้องการให้คนอื่นทำต่อท่าน"^๑

"หลักคุณธรรมนั้นไม่มีอะไรมากไปกว่า จ และ ง"^๒

เราอาจจะเทียบได้ว่า คุณธรรมสองประการคือ จ และ ง นั้น เป็นหลัก
การปฏิบัติ เพื่อให้ถึงความมีเหยิน แต่เป็นคุณธรรมที่มีการปฏิบัติในแนวทางแตกต่างกัน
ในขณะที่ จ เป็นการปฏิบัติในเชิงบวกหรือปฏิฐาน ง ก็เป็นการปฏิบัติในเชิงลบหรือ
นิเสธ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเราพิจารณา จ และ ง อย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว เรา
ก็จะมองเห็นว่าการจะปฏิบัติคุณธรรม จ และ ง ได้จะต้องมีพื้นฐานคุณธรรม คือ เหยิน
หรือความรักในบุคคลอื่น ซึ่งแสดงออกมา เป็นลักษณะความมีมนุษยธรรมของบุคคล
นั่นเอง

๒. ทฤษฎีเหตุผลหรือสัมพันธภาพทั้งห้า

ขงจื้อสอนให้บุคคลใช้ชีวิตทางสังคมสอดคล้องกับหลักความสัมพันธ์ทั้งห้า
ของบุคคล^๓ คือ

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน
๒. ความสัมพันธ์ระหว่างบิดา มารดากับบุตร
๓. ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา
๔. ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง

^๑ Ibid., 15/23, p. 44.

^๒ Ibid., 4/15, p. 27.

^๓ เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๒), หน้า ๑๓๕.

๕. ความสัมพันธ์ระหว่าง เพื่อนกับ เพื่อน

ขงจื้อ เน้น เรื่องหน้าที่ของมนุษย์ที่พึงปฏิบัติต่อกันอื่นในสังคมมาก โดยเริ่มต้น จากจุดแรกคือ หน้าที่ในครอบครัว ซึ่งเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างบิดา มารดา กับบุตร สามีกับภรรยา และพี่กับน้อง เมื่อขยายตัวออกไปสู่ครอบครัวอื่น ๆ ก็ เป็นหน้าที่ ระหว่าง เพื่อนกับเพื่อน และเมื่อขยายเป็นสังคมใหญ่ เช่นรัฐ ก็เป็นหน้าที่ระหว่างรัฐบาล กับประชาชน

ขงจื้อ ได้เสนอหลักปฏิบัติต่อความสัมพันธ์ทั้งห้าในรูปลักษณะ "สอง" เสมอ เราจะได้สังเกตเห็นว่า หลักความสัมพันธ์ทั้งห้าในแต่ละหัวข้อจะประกอบด้วยหน้าที่ของ ผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่า กับหน้าที่ของผู้ที่มีสถานภาพต่ำกว่า เสมอ เช่น

"ในขณะที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ จงปรนนิบัติท่านตามขนบประเพณี และเมื่อท่านถึงแก่กรรมแล้ว จงฝังและอุทิศบุญกุศลไปให้ท่านตาม ขนบประเพณี"^๑

"ในขณะที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ ลูกที่คู่ไม่ควร เดินทางไปอยู่ห่างไกล หรือถ้าจะออกไป ก็ไปเฉพาะที่ที่บอกไว้เท่านั้น"^๒ "แน่นอนที่สุด การปฏิบัติต่อพ่อแม่และพี่อย่างเหมาะสม เป็นทางแห่งความสงบ"^๓

"ในการติดต่อกับผู้ใหญ่ จงให้ความเคารพและในการ ติดต่อกับผู้น้อย จงให้ความเอ็นดู"^๔

"คนดีจะเลือกคบเพื่อนที่เหมือนเขา และจากเพื่อนเหล่านี้ จะช่วยส่งเสริมความดีซึ่งกันและกัน"^๕

^๑ Ibid., 2/5 Quoted in Wing-Tsit Chan, A Source..., p. 23.

^๒ Ibid., 4/19, p. 28.

^๓ Ibid., 1/2, p. 19.

^๔ Ibid., 5/25, p. 28.

^๕ Ibid., 12/24, p. 40.

"ผู้ปกครองที่ผู้ที่จะต้องดำเนินการต่าง ๆ อย่างจริงจัง
 ต้องประหยัดในการใช้จ่าย ในการใช้จ่ายต้องมีความเห็นอกเห็นใจ
 ที่อยู่ภายในปกครอง และต้องใช้แรงงานของชาวชนบท เฉพาะเวลา
 ที่เหมาะสมในแต่ละปี เท่านั้น" ^๑

"ผู้บังคับบัญชาควรปกครองโดยใช้ หนี้ และผู้ยึดมั่นกับ
 บัญชีควรรับใช้ด้วยความซื่อสัตย์จงรักภักดี" ^๒

ดังที่ได้พิจารณาผ่านมา เป็นลำดับแล้วว่า แนวความคิดของขงจื้อ เป็นแบบ
 มนุษย์นิยม คือ เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง กังนัั้น หลักประพฤติกฎีปฏิบัติ
 สามารถจะทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่ขงจื้อปรารถนาอย่างยิ่ง
 ขงจื้อไม่สนใจปัญหาทางค่านิยมปรัชญามากนัก เนื่องจาก เป็นสิ่งที่ไม่อาจจะนำมา เป็น
 คำตอบที่น่าพึงพอใจสำหรับชีวิตที่เน้นโลกปัจจุบัน เราอาจจะกล่าวได้ว่า ปรัชญาของ
 ขงจื้อ หรือปรัชญาจีนของนักคิดท่านอื่น ๆ มักจะมีแนวทางเดียวกัน คือมุ่งสอนเรื่อง
 ความรัก เพื่อมนุษย์โดยการสร้างความสัมพันธ์ขึ้นภายในตนเอง ความสำคัญของ
 จริยธรรมมีอิทธิพลต่อความเกี่ยวข้องหรือความสัมพันธ์ของคนในสังคม และการปฏิบัติ
 หน้าที่ของพลเมืองก็ ทฤษฎีเหตุผลนี้จะต้องมีคุณธรรม "เหยิน" เป็นพื้นฐานสำหรับ
 ความสัมพันธ์ในทุกระดับ เพราะถ้าเราไม่มีพื้นฐานคุณธรรมในเรื่องเหยินแล้ว คือ
 ไม่มีความรัก ความเมตตาต่อบุคคลอื่นแล้ว ความสัมพันธ์และมนุษยธรรมก็จะไม่เกิดขึ้น
 ได้เลย

๓. มนุษย์ในอุดมคติ

สืบเนื่องจากคุณธรรมเหยิน ซึ่งครอบคลุมคุณธรรมทั้งหลาย เหยินเป็น
 การเน้นถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างบุคคลในสังคมมากกว่าเรื่องอื่น ๆ (เช่น เรื่องการ

^๑ Ibid., 1/5, p. 20.

^๒ Ibid., 3/19, p. 28.

เข้าถึงพระเจ้า การเวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ) ซึ่งการปฏิบัติต่อกันระหว่างคนสองคน นั้น ถ้าจะมองไม่ว่าจะเป็นระดับพื้นฐานแรกคือครอบครัว หรือระดับกว้างสุด คือ รัฐบาลแล้ว ก็จะสามารถโต้แย้งได้ว่า "การปกครอง" นั้นเอง ดังนั้น คุณธรรม เหยิน จึงเป็นรากฐานของครอบครัว สังคมและการเมืองการปกครอง บุคคลที่มี เหยิน คือบุคคลที่สามารถจะปกครองผู้อื่นได้ เพราะสามารถปกครองตัวเองได้ นักปราชญ์ในวรรณคดีของขงจื้ออยู่ในฐานะเดียวกับผู้ปกครอง เนื่องจากมีความรู้และความเข้าใจสูงกว่าคนธรรมดาทั่วไป

อุดมคติสูงสุดของมนุษย์ในวรรณคดีของขงจื้อ^๑ คือการบรรลุถึงความ เป็นปราชญ์ หรือ เล็ง เหยิน ซึ่ง เป้าหมายสูงสุดที่มนุษย์สามารถจะพัฒนา ไปถึงสถานะ สมบูรณ์ได้ การที่จะก้าว ไปถึงความ เป็น เล็ง เหยินนั้น จะต้องผ่านขั้นตอนการ เรียนรู้ และการปฏิบัติ เกี่ยวกับหลักคุณธรรมที่กำกับอยู่กับความ เป็น เล็ง เหยิน ซึ่งระดับของ การเรียนรู้และการปฏิบัติ นั้น จะ เป็นตัวมาตรฐานในการจำแนกระดับมนุษย์ ขงจื้อ ได้แบ่งมนุษย์ในอุดมคติออกเป็น ๓ ระดับคือ

๑. สี่ เป็นบุคคลในอุดมคติขั้นต่ำสุด เป็นบุคคลที่มีสติปัญญา ความรู้ เหนือระดับคนธรรมดาสามัญทั่วไป อาจจะเรียกว่า "ปัญญาชน" ก็ได้ ความรู้ ของ "สี่" มีข้อความรู้เชิงวิชาการ เพื่อประกอบอาชีพ แต่เป็นความรู้เกี่ยวกับชีวิต และความสำนึกทางคุณธรรม คือสามารถจะรู้ว่า สิ่งใดถูก สิ่งใดผิดได้ด้วยตัวเอง ซึ่งสามารถจะเป็นมันได้ขั้นต่อไป ในการสร้างอุดมการณ์ของชีวิตได้อย่างถูกต้อง และก้าว ไปสู่วิถีทางของ เล็ง เหยิน

๒. จวินจื่อ เป็นบุคคลในอุดมคติขั้นสูงขึ้นมาจากขั้นสี่ เป็น บุคคลที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม จวินจื่อ เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงสูงส่งขึ้นมาด้วยชาติกำเนิด

^๑ H.G. Creel, Confucius and the Chinese Way (New York: Harper & Row, Publishers, 1960), p. 77 - 78.

แต่สูงส่งกว่าบรรดาบรรณที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสืบทอดมาตั้งแต่โบราณ ในสายตาของขงจื้อ นักปราชญ์กับนักปกครองไม่มีความแตกต่างกันแต่อย่างใด เพราะขงจื้อมีพื้นฐานความเชื่อว่า บุคคลที่มีคุณธรรมหรือความเป็นปราชญ์อยู่ในตัว ย่อมมีความเหมาะสมที่จะเป็นผู้บริหารประเทศชาติได้อย่างแท้จริง

๓. เส็งเหียน เป็นบุคคลในอุดมคติขั้นสูงสุด เป็นมนุษย์ที่หลุดพ้นและอยู่เหนือความเป็นมนุษย์แล้ว คืออยู่เหนือกิเลสทั้งปวง (อาจจะเทียบได้กับบุคคลในชั้นโลกุตตรธรรมในศาสนาพุทธ) มีสติปัญญาและการปฏิบัติที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมที่สมบูรณ์ในตัวเอง เป็นภาวะสูงสุดที่ศักยภาพของมนุษย์จะพัฒนาไปถึงได้ ขงจื้อเองก็ไม่ได้นับว่าตัวเองเป็น โดยกล่าวว่า "ฉันเกิดมา มิใช่ว่าจะมีความรู้ คิดตัวออกมาด้วย ความรู้ของฉันเกิดจากความพึงพอใจในการค้นคว้า คิดหาความรู้ จากเรื่องราวในอดีตที่ผ่านมา"^๑

ขงจื้อได้กล่าวถึงวิธีการที่จะบรรลุถึงความเป็นเส็งเหียนได้โดยใช้การศึกษา และการปฏิบัติ ซึ่งเป็นการสร้างความเข้าใจในเรื่องของหลักจริยธรรมของมนุษย์ บุคคลในอุดมคติขั้นต่ำสุด คือสื่อ ไคแกงจู หรือผู้ศึกษาในทฤษฎี บุคคลที่จะบรรลุถึงความเป็นเส็งเหียน จำเป็นจะต้องผ่านขั้นตอนแรกนี้เสียก่อน คือต้องเริ่มจากการศึกษาค้นคว้าความรู้ที่เป็นทฤษฎี ความรู้ประเภทนี้ได้มาจากการศึกษา ชื่อจริง (โคลงกลอน) และชฺงจิง (รัฐศาสตร์) ซึ่งเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติในระดับจิวจื่อ ความสำคัญของการศึกษาที่ขงจื้อกล่าวว่า "การศึกษาทำให้สามารถสร้างอุดมการณ์ในจิตขึ้นได้ ช่วยให้อัจฉริยะพิจารณา ช่วยให้อัจฉริยะตั้งคัมภีร์ เป็นอยู่ ช่วยให้อัจฉริยะการควบคุมตนเองในเรื่องการแสดงออกของอารมณ์ ในครอบครัวก็ช่วยให้อัจฉริยะปฏิบัติต่อบิดามารดาในการทำงาน ก็ทำให้อัจฉริยะปฏิบัติต่อเจ้านายผู้ปกครอง นอกจากนี้ยังช่วยให้มี

^๑The Analects 7/19 Quoted in Wing-Tsit Chan, A Source...,

ความรู้เกี่ยวกับพืชพันธุ์และสัตว์ต่าง ๆ อีกด้วย" ^๑ ซึ่งข้อพิจารณาว่า การศึกษานั้นสามารถช่วยให้เรา เข้าใจถึงความถูกต้องหรือความจริงได้ โดยเฉพาะการศึกษา "รัฐศาสตร์" จะทำให้เรามีอุดมการณ์ที่ถูกต้องโดยอาศัยบทเรียนความผิดพลาดและความสำเร็จจากในอดีตมาเป็นรากฐานในการสร้างอุดมการณ์ที่ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้นสำหรับปัจจุบัน เป็นความจริงที่เราจะต้องยอมรับข้อหนึ่งว่า รากฐานของปัจจุบันก็คือความสืบเนื่องมาจากอดีต เพราะฉะนั้น ถ้าเราต้องการ เข้าใจภาวะปัจจุบันอย่างลึกซึ้งละเอียดถี่ถ้วน ก็จำเป็นจะต้องมองลึกลงไปในอดีต ซึ่งข้อนี้ได้หยุดยั้งเพียงแค่นี้ เขากลับคิดต่อไปว่า ควรจะนำเอาสิ่งที่ค้างงมในอดีตกลับมาสู่ปัจจุบันอีก ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ข้อนี้ถูกมองในฐานะ เป็น "นักอนุรักษนิยม"

นอกเหนือจากการศึกษา "รัฐศาสตร์" แล้ว นักปราชญ์จะต้องศึกษา โคลงกลอนด้วย เพื่อให้เกิดความกลมกลืน การพัฒนาบุคลิกภาพของนักปราชญ์จะต้องพัฒนาทั้งอากัปกริยาภายนอกและสำนึกภายในจิตใจ ลักษณะภายนอก เป็นการแสดงออกทางกายนั้น นักปราชญ์ใช้ "หัตถ์" เป็นตัวควบคุมให้อยู่ในกรอบของความถูกต้องเหมาะสม ส่วนลักษณะภายในคือ ความสำนึกในจิตใจ นักปราชญ์จะใช้ "คนตรีหรือหงาว" เป็นเครื่องกลมกลืนจิตใจ ลักษณะบุคลิกภาพของนักปราชญ์นั้นจะไม่มี ความแตกต่างหรือ แยกแยะระหว่างสิ่งที่เราควรทำ (ought to be) กับสิ่งที่เรากระทำอยู่ (to be) จะไม่มีการฝืนใจหรือฝืนกายในการกระทำของนักปราชญ์ แต่จะมีความกลมกลืนระหว่างจิตใจหรืออุปนิสัยกับการกระทำที่แสดงออกมาของนักปราชญ์เสมอ ดังนั้น การศึกษาทฤษฎีเพื่อ เข้าสู่การบรรลุถึงคุณธรรม ซึ่งข้อนี้จึงแนะนำให้ศึกษา "หัตถ์" จาก "รัฐศาสตร์ หรือขุขิง" และศึกษา "หงาว" จาก "คนตรีหรือ เยียจิง" ข้อความที่สนับสนุนความคิดเรื่องนี้ คือ

^๑ Ibid., 17/9, p. 47.

แล้ว "ผู้เป็นปราชญ์ เมื่อได้เรขาคณิตหาความรู้และวางตัวตาม
หลักแล้ว ย่อมไม่พ้นจากการ เขาถึงดินแดนแห่งสัจธรรม" ^๑

"จิตตั้งมั่นอยู่ในเตา ยึดมั่นในคุณธรรม เชื่อถือในเหยีนและ
ผอนคล้ายควยศิลป์คนตรี" ^๒

"บุคคลควรได้รับการกระตุ้นด้วยบทโคลงกลอน หลอหลอม
ควยหลัก และมีความกลมกลืนอย่างสมบูรณ์ควยคนตรี" ^๓

อนึ่ง ความรู้ทั้งสองด้านจะต้องประกอบกันคือ "คนตรีมีไว้เพื่อประสาน
รวมกัน หลี่มีไว้เพื่อแยกแยะออกจากกัน การรวมกันจะก่อให้เกิดน้ำใจไมตรีต่อกัน
และการแยกแยะจากกันจะทำให้เกิดความเกรงใจ ยกย่องนับถือซึ่งกันและกัน ถ้า
เน้นหนักเพียงคนตรี ก็จะทำให้เกิดความปั่นป่วนไม่กลมกลืนกัน และถ้า เน้นหนักทางด้าน
หลี่ ก็จะทำให้เกิดความหมางเมินเป็นชาต่อกัน การสร้างสมภาพระหว่างอุปนิสัยภายใน
จิตใจ กับอกาภิปริยาภายนอก ต้องใช้คนตรี และหลี่ เป็นเครื่องมือ" ^๔

เมื่อบุคคลได้ศึกษาทฤษฎีความรู้จนชำนาญแล้ว และสามารถปฏิบัติได้
ถูกต้องตรงตามทฤษฎี ก็จะเปลี่ยนจาก "ลื่อ" เป็น "จวินจื่อ" ซึ่งมีทั้งทฤษฎีความรู้
และการปฏิบัติที่ถูกต้อง (คือการปฏิบัติตาม "หลี่" นั้นเอง) ส่วนมนุษย์ในอุดมคติ
"เล็ง เหยีน" นั้น ขงจื้อกล่าวว่า เขา เองยังไม่เคยได้พบคนประเภทนี้ ^๕ สิ่งที่ขงจื้อ

^๑ Ibid., 6/25, p. 30.

^๒ Ibid., 7/6, p. 31.

^๓ Ibid., 8/8, p. 33.

^๔ Lin Yu Tang, The Wisdom of Confucius (New York: The Modern Library, 1938), p. 257.

^๕ The Analects 3/3 Quoted in Wing-Tsit Chan, A Source..., p. 24.

ถือ เป็นเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือ ความเป็นปราชญ์จะเกิดขึ้นกับบุคคลได้ เมื่อบุคคล
มีการศึกษา ถ้าบุคคลที่ไร้การศึกษาแสดงคุณธรรมหรือความเป็นปราชญ์ออกมาโดย
ไม่รู้ตัว หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขงจื้อจะไม่ถือว่าเป็นปราชญ์ที่แท้จริง ดังคำกล่าว
ที่ว่า

"ผู้มีจิตเมตตากรณา แต่ไม่รักการ เรียนรู้ ย่อมเป็นผู้ที่คว้ง
เดินไปสู่ความโง่เขลา ผู้รักในปัญญา แต่ไม่รักในการ เรียนรู้ ย่อมทำให้
กลายเป็นคนก้าวร้าว เสเพล ผู้ที่มีจิตซื่อสัตย์ แต่ไม่รักในการ เรียนรู้ย่อม
เกิดภัยอันตรายจากการกล่าวความจริง ผู้ที่รักความเที่ยงธรรม แต่ไม่รัก
ในการ เรียนรู้ ย่อมทำให้ศักดิ์สิทธิ์พลาก และผู้มีจิตใจกลาหาญ แต่ไม่รัก
ในการ เรียนรู้ ย่อมทำให้กลายเป็นคนมาคั่งไถ้"

สรุป ในเรื่อง "มนุษย์" ตามทรรศนะของขงจื้อคือมนุษย์กำเนิดมาด้วย
ความเท่ากัน ซึ่งความเท่ากันของขงจื้อคือความเท่ากันในเรื่องของโอกาสที่จะพัฒนา
ศักยภาพของตนเองให้บรรลุถึงคุณธรรมอันเป็นเป้าหมายสูงสุดได้ ขงจื้อไม่ก่อให้เกิด
ความกระจ่างต่อกำเนิดมนุษย์เพิ่มเติมตามความเชื่อโบราณว่า เกิดจากเทียนมิ่ง เขา
เน้นเฉพาะการปฏิบัติในชีวิตความเป็นจริงในปัจจุบันมากกว่า ขงจื้อ เป็นนักมนุษยนิยม
อย่างมาก ซึ่งเราจะพบได้จากข้อเขียนว่า "มนุษย์เป็นผู้สร้างคุณธรรมให้ยิ่งใหญ่
มิใช่คุณธรรมเป็นตัวสร้างมนุษย์ให้ยิ่งใหญ่" ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ขงจื้อศรัทธาใน
ความสามารถของมนุษย์มากกว่าสิ่งแวดล้อมภายนอกอื่น ๆ จากความคิดนี้ ทำให้ขงจื้อ
พยายามสร้างหลักปฏิบัติทางจริยธรรมที่สามารถจะพัฒนาให้มนุษย์บรรลุ เป้าหมายทาง
คุณธรรมมากกว่าจะมาอธิบายหรือถกเถียงในเหตุผลว่าทำไมมนุษย์จะต้องปฏิบัติตาม
คุณธรรม ขงจื้อยกปัญหาเกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์และกำเนิดของคุณธรรมให้เป็นเรื่อง
ของ เทียนมิ่ง ดังนั้น หน้าทีของมนุษย์จึงมีเพียงใช้ความพยายามเพื่อปฏิบัติตนให้บรรลุ

ถึงคุณธรรมที่เป็นเป้าหมาย (คือความเป็นสิ่งเหยิน) โดยการศึกษาและการปฏิบัติตามแนวทางที่ซ่งจื่อได้กล่าวไว้ในคำสอนของเขาในเรื่องหลักจริยธรรม มนุษย์ทุกคนจะต้องปฏิบัติตามหลักคุณธรรมเพื่อทำให้เกิดความกลมกลืนในสังคม ซึ่งนับเป็นการสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของ เตียนมิ่งควย

๒.๓ มนุษย์กับการเมือง

ดังที่กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า ในทรรศนะของซ่งจื่อ นั้น มนุษย์กับการเมือง เป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ออก ปรวิติของซ่งจื่อจึงเกี่ยวข้องกับหลักจริยธรรมของมนุษย์ที่ปฏิบัติต่อกัน เนื่องจากการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ซ่งจื่อเองก็เป็นหนึ่งในนักปรัชญาจีนหลาย ๆ คนที่พยายามหาคำตอบว่า มนุษย์สามารถสร้างคุณธรรมที่ดำรงให้เกิดขึ้นในตัวเองได้อย่างไร และมนุษย์ควรจะปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ๆ อย่างไร เกิดสังคมที่มีความสงบสุข

๒.๓.๑ ความเป็นปัจเจกชนนิยม

ซ่งจื่อมีแนวคิดที่ว่า มนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง ไปถึงความสมบูรณ์แบบได้ เท่ากัน และคนที่สามารถพัฒนาตัวเองขึ้นมาได้ ก็เท่ากับคนที่ก้าวขึ้นมาสู่ระดับที่แตกต่างจากคนธรรมดาสามัญ ตามทฤษฎีหยูหลุนนั้น แสดงให้เห็นถึงลักษณะของการปฏิบัติต่อกันอย่างมีคุณธรรม และสิ่งที่แอบแฝงอยู่ในทฤษฎีนี้ คือ ความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ตนมีอยู่ในส่วนที่จะต้องสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยซ่งจื่อเชื่อว่า ความกลมกลืนกันในสังคม เกิดจากกลไกเล็ก ๆ แต่ละชั้น (บุคคล ครอบครัว) ทำหน้าที่ของตัวเองอย่างสมบูรณ์เต็มที่ ดังนั้น หลักจริยธรรมของซ่งจื่อจึงเริ่มต้นจากตนเองก่อน แล้วจึงขยายวงกว้างออกไป ซ่งจื่อได้กล่าวไว้ว่า

"คุณก็คือคนที่ปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตัวเอง ซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขและความปลอดภัยของคนทั้งปวง..."^๑

^๑ Ibid., 14/5, p. 42.

"คนคือนั้น แม้ในความคิดก็ไม่เคยออกไปนอกขอบเขตแห่งความ
เหมาะสมของตนเอง"^๑

"กษัตริย์ทำหน้าที่ของกษัตริย์ ขุนนางทำหน้าที่ของขุนนาง
บิดาทำหน้าที่ของบิดา และบุตรทำหน้าที่ของบุตร"^๒

ขงจื้อได้กล่าวถึงหน้าที่ของมนุษย์ว่า มนุษย์ควรทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ คือทำ
ตามหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มความสามารถ โดยไม่ต้องวิตกกังวลหรือคำนึงถึง
ผลลัพธ์ที่จะเกิดตามมาภายหลัง ควรจะทำสิ่งต่าง ๆ เนื่องจากสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง
คือ คิงาม เป็นหน้าที่ที่แท้จริงของตนและทำเพราะเห็นว่างานนั้นมีคุณค่าในตัวมันเอง
(ลักษณะนี้อาจจะกล่าวได้ว่า ขงจื้อคงจะพิจารณาว่าหลักจริยธรรม มีลักษณะ เป็น
วัตถุวิสัย คือมีอยู่อย่างแน่นอนตายตัว และบุคคลสามารถจะไปถึงเป้าหมายนี้ได้)
ในการทำงานนั้น ขงจื้อสอนไม่ให้ยึดติดในผลของงาน เนื่องจาก เป็นเรื่องของ
เทียน-มิง ดังคำกล่าวที่ว่า

"คำสั่งสอนของฉันยังคงอยู่ในโลกนี้ก็เพราะ "มิง" และถ้า
คำสั่งสอนจะสูญสิ้นไป ก็เป็นเพราะ "มิง" นั้นเอง"^๓

"เหตุผลที่ผู้มีคุณธรรมพยายามต่อสู้ทางการเมือง ก็เพราะ
เขาเห็นว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้องที่จะทำเช่นนั้น แม่เขาจะรู้ถึงความพยายาม
ของเขาจะไม่บรรลุผลก็ตาม"^๔

"ชีวิตและความตายขึ้นอยู่กับ เทียน-มิง ความมั่งคั่งและ
ยศถาบรรดาศักดิ์ ก็ขึ้นอยู่กับ เทียน-มิง"^๕

^๑ Ibid., 14/28.

^๒ Ibid., 12/2, p. 39.

^๓ Ibid., 14/38, p. 43.

^๔ Ibid., 18/7, Ip. 48.

^๕ Ibid., 12/5, p. 39.

ความคิดของชงจื่อในเรื่อง เตียน-มิ่ง ในที่นี้ เป็นการอธิบายถึงผลงานของ การกระทำของมนุษย์ว่าขึ้นอยู่กับอำนาจของ เตียน-มิ่ง มิใช่อยู่ภายใต้อำนาจการ ควบคุมของตัวมนุษย์เอง และในภาวะเดียวกัน เตียน-มิ่งก็เป็นตัวควบคุมบังการวิถีชีวิต ของมนุษย์ด้วย ดังนั้น บุคคลควรทำงานอย่างเต็มความสามารถ ส่วนผลของงานจะ เป็นอย่างไรนั้น ก็สุดแล้วแต่เตียน-มิ่ง

การ เน้น เรื่องปัจเจกบุคคลของชงจื่อนั้น เป็นการ เน้นเกี่ยวกับเรื่องความ รับผิดชอบในหน้าที่ของแต่ละบุคคลดังที่กล่าวมาแล้ว คือบุคคลควรทำตามหน้าที่ของ ตนเอง (ตามทฤษฎีหฺวู่หลุน) อย่างเต็มความสามารถ โดยไม่ต้องวิตกกังวลถึงผล ที่จะตามมาภายหลัง นอกจากนี้แล้ว ยังเน้นในเรื่องคุณภาพของบุคคลว่า บุคคลมีความ สามารถจะพัฒนาคุณภาพของตัวเอง เพื่อให้บรรลุถึงความ เป็นปราชญ์ได้ด้วยการศึกษา ลักษณะบุคคลที่พัฒนาแล้ว คือคนที่มีความรู้และความประพฤติที่สอดคล้องกลมกลืนกัน และในขณะเดียวกันก็สอดคล้องกลมกลืนกับหลักจริยธรรมด้วย ลักษณะคุณสมบัติของ คนที่พัฒนาคุณภาพของตัวเองแล้วนั้น ชงจื่อได้กล่าวไว้มากมายเช่น

"คนดีไม่ใช่ เครื่องมือหรือ เครื่องจักร ซึ่งไม่อาจจะมีความ คิดอ่านและการกระทำที่เป็นตัวของตัวเองได้. แต่คนดีต้องมีทัศนคติที่ กว้างขวาง มีความตั้งมั่น สนิใจอยู่ในระดับสูง และมีความสามารถ รอบคอบ"^๑

"คนดี คือคนที่ลงมือทำก่อนที่จะพูด และการพูดนั้นก็ เป็นสิ่ง ที่สืบเนื่อง เกี่ยวพันกับการกระทำของเขา"^๒

"คนดี คือคนใจคอกว้างขวาง แต่ไม่ใช่การเล่นพรรคเล่น พวก ส่วนคนเลวนั้นตรงกันข้าม"^๓

^๑ Ibid., 2/2, p. 24.

^๒ Ibid., 2/13,

^๓ Ibid., 2/14.

"คนก็เข้าใจในเรื่องของคุณธรรม ส่วนคนเลวเข้าใจเฉพาะผลประโยชน์"^๑

"คนคือนั้นสุขุมในการพูด แต่รวดเร็วในการลงมือทำ"^๒

"คนคือนั้น เมื่อต้องการจุนเจือตนเอง ก็จะจุนเจือคนอื่นด้วยในเวลาเดียวกัน"^๓

"คนคือนั้น ภาคภูมิใจไม่หยิ่งยะโส ส่วนคนเลวตรงกันข้าม"^๔

"คนก็เข้าใจสิ่งที่สูงส่ง (คุณธรรม) ส่วนคนเลวนั้นเข้าใจสิ่งที่ต่ำทราม (ผลประโยชน์)"^๕

"คนก็จะมีความปรารถนาอยู่ ๕ ประการคือ

๑. ในการมองสิ่งต่าง ๆ หวังใหม่มองกระจ่างชัดเจน
๒. ในการฟัง หวังให้ฟังอย่างแจ่มแจ้ง
๓. ในการแสดงออก หวังใหม่ลักษณะของความอบอุ่น
๔. ในส่วนของบุคคลิกภาพ หวังให้ดูน่าเชื่อถือ
๕. ในการพูด หวังจะให้เห็นถึงความจริงใจ
๖. ในการทำงาน หวังจะให้เต็มเปี่ยมควยความเอา

จริงเอาจึง

๗. ในเวลาสงบ จะต้องตั้งคำถาม
๘. ในเวลาโกรธ หวังจะให้คิดถึงผลร้ายที่จะเกิดขึ้น

ตามมา

^๑ Ibid., 4/16, p. 28.

^๒ Ibid., 4/24.

^๓ Ibid., 6/28, p. 31.

^๔ Ibid., 13/26, p. 41.

^๕ Ibid., 14/24, p. 42.

๔. ในเวลาที่มีโอกาสจะได้ผลประโยชน์ ก็ขอให้นึกถึงความถูกต้องยุติธรรมก่อนเสมอ"^๑

จากการศึกษาความคิดของขงจื้อ เราอาจจะสรุปได้ว่า ขงจื้อเห็นว่า ส่วนรวม (The whole) ซึ่งหมายถึงสังคมนั้น จะสมบูรณ์ได้ก็เพราะส่วนย่อย (The Parts) ซึ่งหมายถึง บุคคลแต่ละคนดีและสมบูรณ์นั่นเอง ขงจื้อจึงเสนอทฤษฎีจริยธรรมซึ่งเรียกว่า "เหยิน" สำหรับปฏิบัติต่อตนเองและบุคคลอื่น โดยเน้นถึงบุคคลแต่ละคนเป็นอันดับแรก และเมื่อบุคคลดีและสมบูรณ์แล้ว จึงขยายวงกว้างไปสู่คนอื่น ๆ ถ้าหากบุคคลไม่พัฒนาโดยการเริ่มที่ตัวเองก่อนแล้ว ผลที่ตามมาก็คือลักษณะที่เรียกว่า "เตี้ยอุ่มคอม"^๒ หรือถ้าจะมองในแง่ของการปกครองก็เช่นเดียวกัน ผู้ปกครองที่ปฏิบัติตามหน้าที่ของตัวเองอย่างถูกต้องสมบูรณ์นั้น ก็คือผู้ปกครองที่เริ่มต้นการปกครองที่ตัวเองก่อน โดยการแก้ไขตัวเองให้อยู่ในภาวะที่ถูกต้อง ดังนั้นความเป็นปัจเจกชนนิยมของขงจื้อ จึงแสดงออกมาในเรื่องทฤษฎีจริยธรรมพื้นฐานของบุคคล และสังคม ตามที่กล่าวมาข้างต้น

๒.๓.๒ ชนชั้นทางสังคมและการเมือง

เรื่องชนชั้นทางสังคม เป็นเรื่องที่เกิดจากการพิจารณาในแง่ธรรมชาติของมนุษย์ ถึงแม้ขงจื้อจะกล่าวยืนยันว่ามนุษย์เกิดมาเหมือนกัน แต่ข้อความบางตอนในงานของขงจื้อก็เปิดเผยให้เห็นความแตกต่างกันของมนุษย์ที่เป็นต้นเหตุให้เกิดการแบ่งแยกเป็นชนชั้นต่าง ๆ กันขึ้น ยกตัวอย่างเช่น

"สิ่งที่ทำให้มนุษย์ต่างกันนั้น คือความประพฤติ มิใช่เรื่องของกำเนิด"^๒

^๑ Ibid., 16/10, p. 45.

^๒ Ibid., 2/180, p. 24.

และเราจะเห็นชัดเจนยิ่งขึ้นจากคำกล่าวที่ว่า

"ท่านอาจจะกล่าวถึงสิ่งซึ่งสูงส่ง (คุณธรรม) กับคนที่มีสติปัญญาสูงส่งได้ แต่ท่านไม่อาจจะกล่าวสิ่งนี้กับคนที่มีสติปัญญาต่ำคอยได้"^๑

"บุคคลที่ไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงแก้ไข ใคมีอยู่ ๒ ประเภทคือ ประเภทที่ฉลาดสูงสุด กับประเภทที่โง่งต่ำสุด"^๒

จากข้อความทั้งสองนี้ เราก็พบความแตกต่างของมนุษย์ว่า อย่างน้อยมนุษย์ก็ได้ถูกแยกออกเป็น ๒ กลุ่มแล้ว แต่ข้อความที่จะยืนยันอย่างชัดเจนว่ามนุษย์มีระดับชั้นต่างกันนั้น ก็คือข้อความว่า

"คนในชั้นสูงสุดคือคนที่เกิดมาพร้อมกับความเข้าใจโดยธรรมชาติ ส่วนคนในชั้นต่ำลงมาคือ คนที่เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ด้วยการศึกษาและประยุกต์ตัวอย่างให้เข้าใจในส่วนต่อมาก็ เป็นบุคคลที่เกิดมาพร้อมกับธรรมชาติที่โง่งเขลา แต่ก็ยังพยายามที่จะทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ โดยการศึกษาด้วยความอดทนอย่างยิ่งยวด บุคคลประเภทนี้อาจพิจารณาให้ เป็นบุคคลชั้นต่ำลงมาได้ ส่วนบุคคลซึ่งเกิดมาโง่งโดยกำเนิด และยังปฏิเสธวิธีการที่จะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อีก บุคคล เช่นนี้ถือว่าเป็นคนชั้นต่ำสุดในกระบวนมนุษย์ด้วยกัน"^๓

เมื่อ เป็นเช่นนี้ คนในชั้นสูงสุดก็คือนักปราชญ์ในทรรศนะของขงจื้อนั่นเอง นักปราชญ์คือผู้ที่ศึกษาและเข้าใจในหลักแห่งจริยธรรม (ซึ่ง เป็นหลักที่รับมาจาก

^๑ Ibid., 6/19, p. 30.

^๒ Ibid., 17/3, p. 46.

^๓ Ibid., 16/19, p. 45.

เทียบมิ่ง) ดังนั้น นักปราชญ์จึงรู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว นักปราชญ์จึงเป็นผู้ที่จะต้อง
 ชำนาญบุคคลอื่น หรืออธิบายแก่บุคคลอื่นให้เข้าใจและรู้อย่างแจ่มแจ้งถึงสิ่งที่ถูกต้อง หน้าที่ เช่นนี้
 คือหน้าที่เดียวกันกับหน้าที่ของผู้ปกครองหรือรัฐบาล ดังนั้น นักปราชญ์ก็คือผู้ปกครอง
 ที่มีความสามารถสูงยิ่งนั่นเอง หน้าที่สำคัญคือ ต้องช่วยเหลือคนอื่น ๆ ซึ่งหมายถึง
 ประชาชนในรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัการกับคนในชั้นต่ำสุดที่ไม่อาจจะใช้
 การศึกษา เป็นสื่อชักนำให้เขา เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ นักปกครองก็จะต้องใช้
 วิธีการที่เหมาะสมกับคนในชั้นนี้ คือกฎหมายและการลงโทษ ข้อความที่ยืนยันถึงสภาพ
 การมีชนชั้นในทรรคนะของขงจื้อคือ

"คุณธรรมคาสามีอยู่อาจจะประพาศิตามระเบียบแบบแผนของ
 คุณธรรมได้ แต่ไม่อาจจะเข้าใจในคุณธรรมนั้น" ^๑

และ

"ท่านอาจจะกล่าวถึงสิ่งซึ่งสูงส่ง (คุณธรรม) กับคนที่ไม่มีสติ
 ปัญญาสูงส่งได้ แต่ท่านไม่อาจจะกล่าวถึงนี้กับคนที่ไม่มีสติปัญญาต่ำต้อยได้" ^๒

ดังนั้น หน้าที่ในการค้นหาทางความคิด เพื่อให้ประชาชนเดินไปในทิศทาง
 ที่ถูกต้อง ก็คือ "ผู้รู้" ซึ่งก็หมายถึงนักปราชญ์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความ "เข้าใจ" ใน
 คุณธรรม และมีความประพาศิตที่สอดคล้องกับคุณธรรมนั้น ประชาชนจึงควรที่จะยึด
 เอาแบบฉบับของนักปราชญ์เป็นตัวอย่าง

อนึ่ง มีข้อน่าสัง เกตคือ ในเรื่องสถานภาพของบุรุษและสตรีนั้น มีความ
 แตกต่างกัน สตรีจะถูกจำกัดให้อยู่ในอันดับที่ต่ำต้อยกว่าบุรุษเสมอ จากคำกล่าวของ
 ขงจื้อว่า

^๑ Ibid., 8/9, p. 33.

^๒ Ibid., 6/19, p. 33.

"ในการติดต่อเกี่ยวข้องกับสตรีและคนรับใช้ จะต้องใช้ความระมัดระวังให้มาก ถ้าใกล้ชิดสนิทสนมเกินไป พวกนี้ก็จะ เยอหยิ่งทะนงตน แต่ถ้าห่างเหินเกินไปพวกนี้ก็จะลืมหืมที่ระระลึกลึง"^๑

ความแตกต่างทางชนชั้นอีกประเภทหนึ่ง คือชนชั้นทางการ เมืองซึ่งแบ่งแยกคนออกเป็น "ชนชั้นผู้ปกครอง" และ "ชนชั้นผู้อยู่ใต้ปกครอง" ของจื้อยอมรับความแตกต่างนี้อย่างชัดเจนในทฤษฎีหฺวู่หลุนของเขา ซึ่งเขาได้กล่าวถึงหลักการปฏิบัติของบุคคลทั้งสองฝ่ายไว้อย่างชัดเจนว่า "ผู้ปกครองควรปกครองโดยใช่ "หลี่" และผู้อยู่ใต้ปกครองควรรับใช้ด้วยความซื่อสัตย์จงรักภักดี"^๒ ความแตกต่างของชนชั้นทางการ เมืองนี้ ของจื้อ เสนอวิธีแก้ไขต่างจากชนชั้นทางสังคม คือใช้ทฤษฎีการแก้ไขชื่อและตำแหน่งที่เรียกว่า "เจียเมี่ย" ของจื้อ กล่าวว่

"สิ่งแรกที่เราเป็นอย่างยิ่งสำหรับการปกครองรัฐ คือการแก้ไขชื่อและตำแหน่งให้ถูกต้อง"^๓

หลักของ "เจียเมี่ย" คือหลักแห่งความรับผิดชอบของบุคคลตามหน้าที่ต่าง ๆ ในสังคม เพื่อก่อให้เกิดความกลมกลืนกันในสังคม บุคคลจำเป็นต้องรู้จักหน้าที่ รู้จักขอบเขตของงานในหน้าที่ และรู้จักความรับผิดชอบของตนให้ถูกต้อง ชัดเจนและแน่นอน เพื่อที่จะได้ปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับหน้าที่นั้นได้ ลักษณะของเจียเมี่ยคือ

"ให้ภริยาทำหน้าที่ของภริยา ชุนนางทำหน้าที่ของชุนนาง บิดาทำหน้าที่ของบิดา และบุตรทำหน้าที่ของบุตร"^๔

^๑ Ibid., 17/25, p. 47.

^๒ Ibid., 3/19, p. 25.

^๓ Ibid., 8/13, p. 33.

^๔ Ibid., 7/11, p. 32.

ความคิดของขงจื้อในเรื่องการแก้ปัญหามนุษย์ชั้นทางการเมือง โดยกรใช้
 เจี๋ยเมี่ยนนั้น ภัทรพร สิริกาญจน ได้กล่าวว่า " เนื่องจากขงจื้อเป็นปราชญ์ของ
 ชั้นปฏิกิริยา (ความคิดนี้เกิดจากการแบ่งคนออกเป็นสองชนชั้นคือ อภิชน กับทุรชน
 และการที่อภิชนเอาเปรียบทุรชนไม่ว่าจะเป็นด้วยการปกครอง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม
 และในทุกวิถีทางนั้น อภิชนจะถูกมองในฐานะเป็นพวกปฏิกิริยา) และการแก้ไขปัญหาค
 ความสัมพันธ์ในสังคม โดยเจี๋ยเมี่ยนมีลักษณะเป็นอัตนัยนิยม โดยมองว่า ถ้าแก้ข้อ
 ไข่ถูกต้องแล้ว สังคมก็จะถูกต้องไปด้วย ซึ่งความคิดแบบอัตนัยนิยมของขงจื้อนี้ ชัดแย้ง
 กับความเป็นจริงทางพัฒนาการของสังคม ซึ่งเป็นความจริงหรือข้อเท็จจริงทางรูปธรรม
 ซึ่งผู้วิจารณ์มองว่าเป็นการแก้ไม่ถูกจุดหรือไม่ตรงปัญหา นอกจากนี้ผู้วิจารณ์ยังได้กล่าว
 โยงไปถึง คุณธรรมเหียน ของขงจื้อว่าเป็นความคิดแบบอุดมการณ์นิยมของพวกนายทาส
 ขงจื้อสอนว่า " เหียน คือ เหียน หรือความรัก ความเมตตาในผู้อื่น คือมนุษย " นั้น
 ฟังดูเหมือนว่าเป็นความรักที่เป็นสากลของมวลมนุษยชาติ แต่จริง ๆ แล้ว ขงจื้อ
 กลับหมายถึงความรักเฉพาะหมู่อภิชนเท่านั้น โดยได้ยกคำกล่าวของขงจื้อเองตอนหนึ่ง
 ขึ้นมาว่า "ขงจื้อเคยพบทาสที่ยอมตายเพื่อน้ำและไฟ แต่ไม่มีทาสคนใดที่ยอมตาย
 เพื่อเหียน" ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของขงจื้อว่า คนที่ปราศจากเหียนยอมทำชั่วได้
 ดังนั้น พวกทาสหรือทุรชนที่เกิดมาโดยปราศจากเหียนและเป็นคนในชั้นต่ำสุด จึงต้อง
 ถูกปกครองโดยกฎหมายและการลงโทษแทนที่จะได้รับการศึกษา ดังนั้น เหียนจึงมิใช่
 คุณธรรมที่มีสำหรับทาสหรือทุรชน แต่เป็นคุณธรรมสำหรับเฉพาะกลุ่มอภิชน หรือนายทาส
 เท่านั้น ขงจื้อเน้นถึงการเห็นยวรั้งตนเองและการควบคุมตนเอง โดยให้บุคคลพอใจ
 ในฐานะของตน ไม่ใช่ไขว่คว้าในสิ่งที่เกินฐานะของตน เพื่อที่จะได้ปกครองได้โดยง่าย

หยาง จุงเกา, ขงจื้อ : ปราชญ์ของชนชั้นปฏิกิริยา, แปลโดย
 ภัทรพร สิริกาญจน, จุลสารปรัชญาและศาสนา ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม,
 ๒๕๒๓); ๕๕ - ๖๔.

และในเรื่องการเน้นการยึดมั่นในหลักก็คือการที่ประชาชน (หรือทุรชน) เชื่อฟังโดยไม่ซัดเซงและยอมรับปฏิบัติตามอนิชนั้นเอง และในตอนสุดท้าย ก็ได้สรุปว่า คุณธรรมเหยินนั้น คือสิ่งที่ขงจื้อได้สร้างขึ้นมาสสำหรับกลุ่มชนที่เป็นอนิชน และสร้างความแตกต่างระหว่างชนชั้นนี้ให้เกิดขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เช่นเดียวกับในยุคโบราณที่ผ่านมา

เราอาจจะสรุปทฤษฎีเจียเมี่ยของขงจื้อได้ว่า ผู้ปกครองในทรรศนะของขงจื้อนั้น คือผู้ที่ต้องมีความรับผิดชอบสูงในการที่จะจัดระเบียบระบบของสังคมให้อยู่ในขอบเขตของความถูกต้อง ความรับผิดชอบนี้มิใช่ความรับผิดชอบตามกฎหมายบัญญัติขึ้น แต่ความรับผิดชอบของผู้ปกครองก็คือ การทำให้เป็นแบบอย่างของประชาชน คำกล่าวของขงจื้อที่ว่า "การปกครองก็คือ การแก้ไข"^๑ นั้น เอฟ.ดับบลิว. มอทได้ให้คำอธิบายไว้ว่า "เจิ้ง ในความหมายแรกคือ การปกครอง และเจิ้ง ในความหมายที่สอง คือการแก้ไข"^๒ เราจึงอาจจะกล่าวได้ว่า ขงจื้อน่าจะชื่นชมกับการปกครองที่เริ่มต้นด้วยการแก้ไขตนเองให้เป็นแบบอย่างแก่คนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวของผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้เริ่มต้นก่อนผู้อื่น ดังนั้น ขงจื้อจึง เน้นในเรื่องการปกครองด้วยการจงใจให้ปฏิบัติตามมากกว่าที่จะใช้การปกครองโดยการบังคับด้วยกฎหมายหรือการลงโทษ

๒.๓.๓ ทรรศนะเกี่ยวกับการปกครอง

ก. รัฐบาล

หลักการเกี่ยวกับรัฐบาลในทรรศนะของขงจื้อนั้น กล่าวไว้ว่า รัฐบาลจะต้องมีรากฐานอยู่บนคุณธรรม และจะต้องดำเนินการ เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนเฉก

^๑ Ibid., 12/17, p. 40.

^๒ F.W.Mote, A History of Chinese Political thought

Vol. I. (New Jersey: Princeton University Press, 1979), p. 109.

เช่นความรักของบิดาที่มีต่อบุตรของตนเอง รัฐบาลที่ดีไม่ใช่รัฐบาลที่สร้างชาติให้เป็นมหาอำนาจ มีความมั่งคั่ง และมีกำลังอาวุธมหาศาลโดยการบังคับประชาชนเหมือนกับเป็นข้าทาส และรัฐบาลที่ดีไม่ใช่รัฐบาลที่ถูกไขลาน ถูกทำหักฉ้อ และถูกบังคับให้กระทำการสิ่งต่าง ๆ โดยประชาชนในทางตรงกันข้าม "รัฐบาลที่ดีที่สุดคือ รัฐบาลที่รักประชาชน และประชาชนก็มีความรักในรัฐบาล เช่นเดียวกัน ทั้งจะต้อง เป็นรัฐบาลที่มีการปกครองอยู่บนรากฐานของความเมตตา กรุณา และถูกต้องยุติธรรม" ^๑

ความคิดของขงจื้อได้รับการขยายความต่อโดยเม่งจื้อว่า "ประชาชนสำคัญที่สุด รัฐมีความสำคัญ เป็นอันดับสอง ส่วนผู้ปกครองสำคัญน้อยที่สุด" ^๒

หลักของรัฐบาลที่ดีในทรรศนะของขงจื้อ คือรัฐบาลที่มีคุณธรรม ซึ่งมีหลักสำคัญอยู่ ๕ ประการคือ

๑. สร้างผลประโยชน์ให้แก่ประชาชนอย่างเต็มที่ โดยปราศจากการสูญเสียทรัพยากรของประเทศโดยเปล่าประโยชน์
๒. สนับสนุนช่วยเหลืออย่างเต็มที่ เพื่อป้องกันการเกิดความคับข้องใจ
๓. สร้างความสุขในชีวิตในวิถีทางที่ไม่ทำให้เกิดลักษณะของคนที่มีความ

โลก

๔. มีความภาคภูมิใจ มีเกียรติยศ โดยไม่ได้เกิดจากการเหยียดหยามคนอื่น และโอ้อวดตนเอง

๕. มีความน่าเกรงขาม โดยไม่ได้เกิดจากการใช้อำนาจบีบบังคับอย่างรุนแรง ^๓

^๑ Leonard Shihlien Hsü, The Political..., p. 106.

^๒

Lin Yu Tang, The Wisdom..., p. 157.

^๓

The Analects 20/2 quoted in Wing-Tsit Chan, A Source...,

หลักการแรกของการปกครองด้วยคุณธรรมนั้น

คือ รัฐบาลจะต้องทำทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อสวัสดิภาพอันยิ่งใหญ่ของมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านเศรษฐกิจตามหลักการของขงจื้อ ย่อมให้รัฐบาลกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ ถ้าหากกิจกรรมนั้นสามารถเพิ่มความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่มวลชนได้ และจะยอมรับกิจกรรมของรัฐบาลนานตราบเท่าที่ไม่เป็นการบีบบังคับหรือทำให้ประชาชนต้องแบกรับภาระหนักหน่วงจนเกินไป ขงจื้อได้กล่าวแนะนำว่า "รัฐบาลควรสนับสนุนกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ เป็นไปตามกฎธรรมชาติสำหรับประชาชน"^๑ คำว่า เป็นประโยชน์และ เป็นไปตามกฎธรรมชาติสำหรับประชาชนนั้น มีความสำคัญต่อทรรศนะทางการเมืองของขงจื้อ เป็นอย่างมาก เพราะหมายรวมถึง เงื่อนไขทุกประการ ที่จะให้บรรลุถึงสวัสดิภาพทางเศรษฐกิจของประชาชน เช่นมติมหาชน ทรัพย์สินทางเศรษฐกิจ ประสิทธิภาพของรัฐบาล เป็นต้น ซึ่งเงื่อนไขที่จะสร้างเสริมเศรษฐกิจให้แก่ประชาชนนี้ ขงจื้อเห็นว่า เป็นสิ่งแรกที่รัฐบาลควรกระทำ โดยขงจื้อได้กล่าวว่า "การมีอาหาร เพียงพอ มีกองทัพที่เข้มแข็ง และประชาชนมีความเชื่อมั่นในตัวผู้ปกครอง สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับรัฐบาล"^๒ และ "ขั้นตอนของการก้าวไปสู่ความสำเร็จในการปกครองมี ๓ ขั้น คือทำให้จำนวนพลเมืองเพิ่มขึ้น ทำให้ประชาชนมีฐานะทางเศรษฐกิจดี และให้การศึกษาแก่ประชาชน"^๓ ซึ่ง เม่งจื้อได้กล่าวเพิ่มเติมถึงหน้าที่ของรัฐบาลว่า "ถ้าฝนตกต้องตามฤดูกาลแล้ว ชาวกล้าก็จะได้ผลมาก เกินกว่าที่จะบริโภค ถ้าไม่อนุญาตให้ใช้แหซึ่งมีค่าดีในหนองน้ำ และทะเลสาบแล้ว ก็จะมีเหยื่อปลา มากกว่าที่จะบริโภคให้หมด ถ้าอนุญาตให้ถือขวานและพรวนไปตัดไม้ในสมัย เวลา

^๑ Ibid.

^๒ Ibid., 12/7, p. 39.

^๓ Ibid., 13/9, p. 41.

ที่เหมาะสมแล้ว เราก็จะมีไม้มากมายเหลือใช้ เมื่อประชาชนมีข้าวมีปลาจนบริโภคนิ
ไม่หมด และมีไม้มากมายจนใช้ไม่หมดแล้ว ประชาชนก็จะสามารถ เลี้ยงดูคนที่มีความชีวิต
อยู่ และฝังศพคนที่ตายไปแล้วได้โดยปราศจากความวิตกกังวลใด ๆ การที่จะทำให้
ประชาชนได้มีหลักประกันเช่นที่วานี้ เป็นหน้าที่อันดับแรกของการปกครองที่ดี" ๑

เราอาจจะพิจารณาได้ว่า รัฐบาลที่ปกครองโดยคุณธรรมนั้น จะอยู่ภายใต้
เงื่อนไขว่า รัฐบาลตั้งขึ้นมากเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ดังนั้น จุดมุ่งหมาย
ของรัฐบาลจึงไม่ใช่เพื่อตัวรัฐบาลเอง แต่เป็นเรื่องของความกลมกลืนและความ
สงบสุขในสังคม ซึ่งเกิดจากประชาชนมีฐานะทางเศรษฐกิจดี เมื่อความสงบสุข
ในสังคมเกิดขึ้น ประชาชนก็จะไว้วางใจในรัฐบาล เพราะเชื่อว่ารัฐบาลจะสามารถ
นำพวกเขาไปสู่จุดหมายปลายทางที่ดีได้

หลักการที่สองของการปกครองด้วยคุณธรรม คือระบบการเกณฑ์
แรงงาน ซึ่งจื้อมีทรรศนะว่า การเสียดินใช้โดยการใช้บริการแรงงานแก่รัฐนั้น รัฐไม่
ควรก่อความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน ทั้งนี้เนื่องจากผู้ปกครองในยุคนั้นจื้อมี
มักจะออกคำสั่งให้เกณฑ์แรงงานประชาชนในระหว่างฤดูกาลที่ประชาชนกำลัง มีงาน
เพาะปลูกพืชผลเต็มมืออยู่ ประชาชนจึงมีความเดือดร้อน จื้อมีจึงกล่าวว่า "ถ้า
รัฐบาล เกณฑ์แรงงานจากประชาชนด้วยความสุภาพและไปทำเพื่อผลประโยชน์
ของประชาชนเองแล้ว ก็คงไม่มีประชาชนคนใดบ่นโอดครวญในเรื่องนี้" ๒

๑ จู ใจและวินเบอร์ก ใจ, ปรัชญาจีน, หน้า ๑๔๔ - ๑๔๕.

๒ The Analects 20/2, quoted in Wing-Tsit Chan, A

เสถียร โพธิ์นันทะ^๑ ได้ยกคำกล่าวของขงจื๊อในบทโคลงซีเก็ง ว่า คัวภริยาที่คำนึงถึงสามีที่ถูกเกณฑ์ไปทำงานในที่ห่างไกลโดยไม่รู้วันกลับว่า "สามีของฉันทูกเกณฑ์แรงไปแล้วมีธุการจากไปของเธอ คราวนี้ยังจะได้กลับมาในเวลาใด ราวทศกัลป์ เริ่มอย่างกลายเข้ามา ผุ่งไถ่ต่างพากันกลับรังของมัน และที่ปล่อยไปหากินบนเขา ก็กลับลงมาถึงคอกแล้ว แต่สามีของฉันทูกเกณฑ์ไปไกล จะไม่ให้ฉันทึกถึงได้อย่างไร โขเอ๋ย มีรู้ว่าอีกกี่ปีก็วันเขาถึงจักได้กลับมา ในขณะที่เขาถูกใช้งานอยู่ เขาอยากหรือไม่หนอ เขาจะรู้หรือ เปล่าว่า ภริยาของเขากำลังหวังใยอยู่"

หลักการที่สามของการปกครองด้วยคุณธรรมคือ รัฐบาลจะต้องหา กุศโลบายแนะนำและชักจูงประชาชนให้ดำเนินชีวิตในทางที่ถูกที่ควร ขงจื๊อให้ ทรรศนะว่า การกระตุ้นจิตสำนึกของบุคคลและสังคมให้ตื่นตัวขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีข้อเสียเกิดขึ้นจนกลายเป็นความโลภ ขงจื๊อกล่าวว่า "โดยการสร้างจุดประสงค์ของ ตนเองให้ยึดมั่นอยู่กับการ เป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวยอันถึงงาม (เหยียน) ซึ่งเป็นการป้องกันตนเอง มิให้ตกต่ำลงไปสู่ความเป็นคนโลภ"^๒ ขงจื๊อประนามความโลภว่า เป็นสิ่งที่ทำลาย บุคคลและการปกครองในสังคม โดยกล่าวว่า "ความโลภก็คือการค้ำถั่วไรเกินควร รัฐบาลที่มีความโลภจะทำให้เกิดความไม่สงบในสังคมและก่อให้เกิดความไม่พึงพอใจ ในการปกครอง"^๓

หลักการที่สี่ของการปกครองด้วยคุณธรรม คือการเน้นถึงการยอมรับนับถือ ในกิจการของประชาชนว่ามีความสำคัญต่อรัฐบาล ขงจื๊อกล่าวว่า "กิจการของ

^๑ เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า ๔๘.

^๒ The Analects 20/2, quoted in Wing-Tsit Chan, A Source..., p. 48.

^๓ Ibid., 4/12, p. 27.

ประชาชนควรได้รับความสนใจ เท่ากับการทำพิธีกรรมที่สำคัญทางศาสนา" ^๑ และ
 ในขณะเดียวกัน ขงจื๊อได้ เน้นถึงการปฏิบัติของประชาชนด้วยความเสมอภาค ไม่ว่า
 จะเป็นการปฏิบัติต่อชนกลุ่มใหญ่ หรือชนกลุ่มน้อย โดยกล่าวว่า "ไม่ว่าเขาจะกระทำ
 ต่อประชาชนจำนวนมากหรือน้อย หรือกระทำต่อผู้ใหญ่หรือผู้น้อย รัฐบาลจะไม่แสดง
 ออกในรูปแบบที่ไม่ให้ความเคารพนับถือ หรือด้วยการเหยียดหยามดูหมิ่น" ^๒ ความคิด
 ในเรื่องการให้ความสำคัญต่อประชาชนนั้น เม่งจื๊อได้ขยายความคิดให้กว้างขวาง
 ต่อไปอีกว่า "ในการปกครองนั้น ประชาชนมีความสำคัญสูงสุด รัฐบาลมีความสำคัญรองลงมา
 เป็นอันดับสอง ส่วนผู้ปกครองมีความสำคัญน้อยที่สุด" ^๓ และ "สวรรค์ไม่ได้มี
 เจตน์เจานที่แน่นอนและคงที่ แต่สวรรค์มองดูสิ่งทั้งหลายโดยผ่านทางสายตาของ
 ประชาชนและรับฟังสิ่งทั้งหลายโดยผ่านทางหูของประชาชน" ^๔

หลักประการที่ห้าของการปกครองด้วยคุณธรรม คือการสร้างความนา
 เกรงขาม แต่ไม่ใช่ความน่า เกรงกลัวทรศนะของขงจื๊อมุ่งไปที่ผู้ปกครองว่า ถ้า
 ผู้ปกครอง เป็นผู้ที่มีศีลธรรมแล้ว ประชาชนก็จะเคารพเชื่อฟังคำสั่งของผู้ปกครอง
 หรือรัฐบาล ขงจื๊อเชื่อในรัฐบาลที่ใช้คุณธรรมชักนำประชาชนว่า "จะนำไปสู่ความ
 สำเร็จมากกว่าการปกครองโดยใช้กฎหมายลงโทษ หรือการบังคับอย่างเข้มงวด
 กวดขัน" ^๕ การสร้างความน่า เกรงขามของรัฐบาลนั้น ขงจื๊อกล่าวว่า "ผู้ปกครอง
 เป็นผู้ที่ถูกจองจับตาคุรายละเอียกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทุก ๆ นาทีในชีวิต
 ประจำวันของเขา ไม่ใช่เพียงแต่เฉพาะความประพฤติ หรือภาวะหน้าที่ของเขา เท่านั้น

^๑ Ibid., 12/2, p. 39.

^๒ Ibid.

^๓ Ibid., p. 81.

^๔ Ibid.

^๕ Franklin W. Houn, Chinese Political Traditions

(Washington: Public Affairs Press, 1965), p. 110.

แต่รวมทั้งรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ เช่นการแต่งกาย เป็นต้น" ^๑ และขงจื๊อ
ได้ให้ทรรศนะว่า การสร้างความน่าเกรงขามนั้น เป็นคนละสิ่งกับการสร้างความน่ากลัว
ให้เกิดขึ้นกับประชาชน เพื่อให้ประชาชนเคารพเชื่อฟังรัฐบาล

นอกจากนี้ ขงจื๊อยังได้กล่าวว่า รัฐบาลเลข ๔ ประเภทที่ผู้ปกครองควรหลีกเลี่ยง
คือรัฐบาลที่โหดร้าย รัฐบาลที่กดขี่บังคับ รัฐบาลที่มีอันตราย และรัฐบาลที่
เห็นแก่ตัว โดยขงจื๊อกล่าวว่า

"การลงโทษอาชญากรที่กระทำผิดเนื่องจากความโง่เขลาขาดการศึกษา
อย่างรุนแรง เกินควรนั้น เป็นการกระทำที่โหดร้าย การลงโทษที่ไม่ทำตามระเบียบ
ข้อบังคับที่มีบัญญัติให้ประชาชนต้องทำและผู้ฝ่าฝืนข้อห้ามต่าง ๆ โดยลงโทษ เกิดขาด
ทันทีโดยไม่ได้ให้ทราบล่วงหน้า เกี่ยวกับข้อบังคับ หรือข้อห้ามเหล่านั้น เป็นการกระทำ
ที่กดขี่บังคับ การบังคับให้ประชาชนต้องทำตามคำสั่ง ด้วยการลงโทษอย่างรุนแรง
เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายและเป็นอันตรายต่อสังคม ส่วนการปกครอง
ในลักษณะเกี่ยวกับการค้าขายแรงงาน และแสดงอาการดูถูกเหยียดหยามนั้น มีโช
ลักษณะของผู้ปกครองที่ดี แต่เป็นลักษณะของคนเห็นแก่ตัวหรือใจแคบ"^๒

ถ้าเราพิจารณาความคิดของขงจื๊อที่ได้กล่าวมาแล้ว จะพบว่าข้อผิดพลาด
ของรัฐบาลเลขทั้ง ๔ นี้ เกิดจากการลงโทษประชาชนโดยเกิดจากการมิได้ให้การ
ศึกษาแก่ประชาชนดีพอ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของขงจื๊อในตอนหนึ่งว่า "ขั้นตอน
ของการก้าวไปสู่ความสำเร็จในการปกครองมี ๓ ขั้น คือทำให้จำนวนพลเมืองเพิ่มขึ้น

^๑ Ibid., 20/2, p. 48.

^๒ Ibid.

ทำให้ประชาชนมีฐานะทาง เศรษฐกิจดี และการให้การศึกษาแก่ประชาชน^๑ การศึกษานั้นเป็นสิ่งสำคัญในทรรศนะของขงจื้อ ในหนังสือมหาศึกษาบท หรือไต้อ๊ก กล่าวถึงการแบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ประเภท คือ "การศึกษาสำหรับเด็กและการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ การศึกษาสำหรับเด็กนั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับมารยาทอันดีงาม และความประพฤติที่ถูกต้อง ส่วนการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่นั้น มุ่งจะก่อให้เกิดการปลุกฝังคุณธรรมในจิตใจ และความเป็นระเบียบแบบแผนในสังคม โดยพิจารณาว่าการศึกษานั้น จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับบุคคล โดยเฉพาะบุคคลที่ต้องการจะ เป็นผู้ปกครอง"^๒

ความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อรัฐบาล คือหน้าที่สำคัญสูงสุดของรัฐ คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชน รัฐบาลที่เลวนั้น มักจะกำหนดบังคับบีบบังคับให้ประชาชนกระทำหรือไม่กระทำการใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่ได้สั่งสอนแนะนำหรือให้ความรู้แก่ประชาชนเสียก่อน การทำความเข้าใจต่อความคิดของขงจื้ออาจจะ เสริมให้มากยิ่งขึ้นได้โดย คำกล่าวที่ว่า "การปล่อยให้ประชาชนเข้าสู่สงครามโดยไม่ได้ให้คำสั่งสอนแนะนำหรือให้ความรู้แก่ประชาชนเสียก่อนนั้น ก็เท่ากับเป็นการทรยศหักหลังต่อประชาชน"^๓

เช่นเดียวกับภาวะในปัจจุบันในเรื่องเกี่ยวกับกฎหมาย เราไม่สามารถอ้างความไม่รู้ (Ignorance) เพื่อเป็นข้อยกเว้นสำหรับการลงโทษ ตามกฎหมายได้ แต่เราจะต้องพิจารณาให้ถ่องแท้ชัดเจนว่า อันที่จริงนั้น ประชาชนมี "โอกาส" เพียงพอหรือไม่ที่จะทำความคุ้นเคยหรือ เข้าใจต่อตัวบทกฎหมาย และความสำคัญของกฎหมายเหล่านั้นก่อนที่จะนำเอากฎหมายออกมาบังคับใช้ ดังนั้น ถ้าหากประชาชน

^๑ Ibid., 13/9, p. 41.

^๒ Hsu, The Political ..., pp. 355-381.

^๓ The Analects 13/30, quoted in Chan, A Source ..., p. 42.

ไม่มีความรู้เพียงพอเกี่ยวกับกฎหมายหรือข้อบังคับต่าง ๆ มาก่อนแล้ว รัฐบาลยังลงโทษประชาชนซ้ำเติมหนักลงไปอีก ก็เท่ากับว่ารัฐบาลได้ทำความผิดอย่างหนักต่อประชาชน และในที่สุดก็เป็นข้อผิดพลาดต่อความมั่นคงของรัฐบาลเอง

เราอาจจะสรุปสูตรในการปกครองของขงจื้อได้ด้วยทฤษฎีของปานทิพย์ ประเสริฐสุข^๑ ที่สรุปไว้ถึงสูตรในการปกครองของขงจื้อ ๘ ประการที่ผู้ปกครองสามารถนำไปใช้ในการปกครองรัฐให้เรียบร้อยดังนี้

๑. ชิวซิง ได้แก่การอบรมคุณธรรมให้มีในตน ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ขงจื้อเห็นว่ารัฐบาลจะดีก็ต้องอาศัยผู้ปกครองที่เป็นคนดี ดังนั้น ผู้ปกครองจึงจำเป็นต้องปลูกฝังจริยธรรมหรืออบรมตนเองให้มีคุณธรรมเสียก่อน จึงจะสามารถปกครองให้เกิดสันติสุขได้

๒. จุงเฮียง ได้แก่การเคารพยกย่องผู้มีความสามารถ เมื่อผู้ปกครองรู้จักยกย่องคนที่มีความรู้ความสามารถจริง ก็หมายความว่า เขายอมหลีกเลี่ยงการเลือกที่รักมักที่ชัง ข้าราชการก็จะรู้จักทำความดี เพื่อความดี

๓. ซิงซิง ได้แก่การปฏิบัติหน้าที่อย่างดีที่สุดต่อบุคคลผู้เกี่ยวเนื่องในสังคม หมายความว่าผู้ปกครองสามารถประพฤติตนอย่างเหมาะสมต่อญาติมิตรหรือบุคคลอื่น ๆ ในสังคม ย่อมสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีของคนในสังคม

๔. เก่งไคซิง ได้แก่การยกย่องขุนนางผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจในแผ่นดิน

๕. ที่คังซิง ได้แก่การแผ่พระศุภในขุนนางผู้น้อย

๖. จ้อตมึง ได้แก่การแผ่ความรักในราษฎร เหมือนบุตรในอุทร

^๑ปานทิพย์ ประเสริฐสุข, ปรัชญาจีน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓), หน้า ๓๗.

๗. ไต่เปะกั๊ง ไต่แกการออกหนังสือเสริมศิลปวิทยาการอาชีพต่าง ๆ ให้เจริญ
๘. ยั้งเอียงนั้ง ไต่แก การให้การต้อนรับแก่ชาวต่างชาติให้มาค้าขายหรือ
สวามิภักดิ์
๙. ไส้จู้ไฮ้ว ไต่แก การผูกมัดน้ำใจด้วยไมตรีในบรรดาเจ้าครองนครทั้ง
หลาย

ข.) กฎหมาย

ขงจื้อเห็นว่า "การปกครองด้วยคุณธรรมอยู่ในฐานะที่สูงกว่าการปกครองโดย
กฎหมาย ขงจื้อคัดค้านการใช้กฎหมายปกครองเพียงอย่างเดียว โดยให้เหตุผล ๒
ประการคือ ประการแรก กฎหมายมีขอบเขตข้อจำกัดในการปฏิบัติเกี่ยวกับการแก้ไข
การกระทำความผิดของบุคคล ประการที่สอง ความไม่จำเป็นที่จะต้องมีกฎหมายถ้าหากเป็น
สังคมที่บุคคลมีคุณธรรมเต็มสมบูรณ์แล้ว"^๑

กฎหมายนั้นสามารถจะกำหนดระเบียบบังคับได้โดยเฉพาะพฤติกรรมภายนอก
ของมนุษย์เท่านั้น^๒ ส่วนความต้องการทางจิตใจที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์
นั้น เราไม่อาจใช้กฎหมายบังคับได้ เราอาจจะมองเห็นได้ชัดเจนจากกรณีการเปลี่ยนแปลง
แปลงพฤติกรรมของบุคคลว่า ถ้าบุคคลมีเจตน์จำนงหรือจิตใจแน่วแน่ในการที่จะปรับปรุง

^๑ Hsu, The Political ..., p.159.

^๒ รศ.ดร. วารี นาสกุล, ผศ.ดร. ชีระ ศรีธรรมรักษ์, ผศ. เกชา
ศิริเจริญ และ ผศ. ประเสริฐ ทัศนศิริ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป
(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓), หน้า ๓๔ - ๓๖

แก้ไขพฤติกรรมแล้ว พฤติกรรมที่แสดงออกมากก็จะ เป็นไปในทางที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขตามไปด้วย แต่ดาจิตใจของบุคคลไม่มีการปรับปรุงแก้ไขบุคคลก็อาจจะแสดงพฤติกรรมที่ซัดแย้งหรือไม่กลมกลืนกับสังคมได้ สิ่งที่จะช่วยป้องกันมนุษย์จากการก่ออาชญากรรมคือ ความสำนึกในความละอาย^๑ ซึ่งความสำนึกในความละอายนี้สามารถจะพัฒนาปรับปรุงให้เกิดขึ้นได้โดยอาศัยการศึกษาและการมีหลักที่ลัทธิธรรม มันเป็นความจริงที่ถ้าความสำนึก ในความละอายของบุคคลไม่ได้รับการพัฒนาแล้ว ไม่ว่าเราจะเข้มงวดและกวดขันอย่างรุนแรง เกรงครีกด้วยกฎหมาย หรือการลงโทษสักเพียงใดก็ตาม เราจะไม่พบความสำเร็จที่น่าพึงพอใจในการป้องกันบุคคลไม่ให้ทำความผิดได้มากนัก และมีอาจจะยิ่งเลวร้ายลงอีกถ้าหากว่าประชาชนพยายามหลบเลี่ยงกฎหมายและหลบเลี่ยงการลงโทษ เพราะนั่นหมายความว่า ประชาชนไม่ใส่ใจในเรื่องการสร้าง ความสำนึกในความละอายอีกต่อไป

ดังนั้น เมื่อเรามองหาหนทางว่าจะแก้ปัญหาอาชญากรรมหรือความไม่สงบเรียบร้อยในสังคมได้โดยใช้วิธีที่นอกเหนือจากการใช้กฎหมายบังคับแล้ว เราก็จะพบหนทางอีกสายหนึ่งคือ การสร้างประชาชนให้มีความสำนึกในความละอายด้วยตัวของตัวเอง เพราะเมื่อประชาชนมีคุณธรรมก็แล้วก็จะไม่ทำในสิ่งชั่วร้าย และเมื่อถึงเวลานั้นกฎหมายก็ไม่จำเป็นต้องนำมาใช้ ซึ่งเป็น ความคิดตามแบบของขงจื้อที่กล่าวว่า "ถ้าผู้ปกครองมีคุณธรรม ประชาชนมีคุณธรรมการลงโทษอย่างรุนแรงก็ไม่จำเป็นต้องนำมาใช้"^๒ และ "ภายใต้การปกครองด้วยคุณธรรมนั้น กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่รัฐบาลเป็นผู้ออกคำสั่งจะมีผลบังคับใช้โดยไม่ต้องอาศัยกฎหมายและการลงโทษมาเป็นเครื่อง

^๑ ผศ. สุวิทย์ นิ่มน้อย, ผศ. เกชา ศิริเจริญ และ ผศ. อัญญาภักดิ์ ปาณิกบุตร. อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พัฒนศึกษา, ๒๕๒๓), หน้า ๑๖๕ - ๑๖๖.

^๒The Analects 12/19, quoted in Chan, A Source ..., p. 40.

บีบบังคับ แต่ดาเป็นการปกครองภายใต้ระบอบการจรรายกึ่งหลวงแล้ว ประชาชนจะไม่
เชื่อฟังคำสั่งของรัฐบาล แม้จะถูกกำหนดว่าจะต้องได้รับโทษอย่างรุนแรงก็ตาม"^๑
และ "ถ้ารัฐบาลไม่ใช้รัฐบาลที่มีความโลภแล้ว ประชาชนก็จะไม่มีความปรารถนาที่จะ
ลัทธิขโมย แม้ว่รัฐบาลจะให้สินจ้างรางวัลแก่พวกเขาในการกระทำนั้น"^๒

จากแนวความคิดของขงจื้อจะแสดงให้เห็นชัดเจนว่า กฎหมายไม่ใช่สิ่งสำคัญ
ที่สุดในการปกครองของรัฐบาล แต่มีใ้กฎหมายความว่าขงจื้อจะปฏิเสธการใช้กฎหมาย
เสียเลยทั้งหมดที่เกี่ยว ขงจื้อเพียงแต่กล่าวว่ กฎหมายนั้นใช้ในกรณีของสังคมที่ประชาชน
มีมาตรฐานทางศีลธรรมอยู่ในระดับต่ำกว่ากรณีปกติหรือใช้สำหรับบุคคลบางกลุ่มเท่านั้น
แต่ถ้าหากเป็นสังคมของคนที่มีคุณธรรมในตัวเองแล้วกฎหมายก็ไม่มีควมจำเป็นที่จะต้อง
นำมาใช้อีก

ในกรณีที่จำเป็นต้องใช้กฎหมายปกครองนี้ ขงจื้อได้กล่าวไว้เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์
กับเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ว่า "คนในชั้นสูงสุด คือ คนที่เกิดมาพร้อมกับความเข้าใจ
โดยธรรมชาติ คนในชั้นต่อมาคือ คนที่เข้าใจด้วยการศึกษาและการประยุกต์พลิกแพลง
คนที่กำเนิดมาพร้อมกับความโง่เขลาแต่ก็ยังพยายามทำความเข้าใจด้วยการศึกษา
อย่างอุตสาหะยิ่งยวดก็เป็นคนในชั้นที่สาม ส่วนคนที่เกิดมาโง่และยังปฏิเสธที่จะศึกษาหา
ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ถือว่าเป็นคนชั้นต่ำที่สุดในระบบมนุษย์ด้วยกัน"^๓ และ
"บุคคลที่ไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้อีกต่อไปมีเพียง ๒ ประเภท คือ ประเภทคน
ฉลาดสูงสุด และประเภทคนโง่ต่ำสุด"^๔

^๑ Ibid., 13/6, p. 41.

^๒ Ibid., 12/18, p. 40.

^๓ Ibid., 16/9, p.45.

^๔ Ibid., 17/3, p. 46.

เมื่อพิจารณาคำกล่าวของขงจื้อทั้งสองตอนนั้นแล้วจะพบว่า บุคคลที่ทำให้เกิดปัญหาสังคมในรัฐคือ คนในชั้นต่ำสุด และที่สำคัญก็คือ เป็นคนในระบอบที่ไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขอีกต่อไปได้ ไม่ว่าจะควยการให้การศึกษา หรือ การปลูกฝังคุณธรรม กวยเหตุนี้ การนำเอากฎหมายและบทลงโทษมาใช้กับบุคคลกลุ่มนี้จึงเป็นความจำเป็น ซึ่งขงจื้อกล่าววว่า เพื่อ "ฉุดหรือเหนี่ยวรั้งให้บุคคลกลุ่มนี้ขึ้นมาสู่ระดับปกติสามัญเหมือนคนทั่วไป"^๑ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนในชั้นต่ำสุดนั้น คือ คนซึ่งมีระดับความคิดต่ำกว่าคนปกติต่ำกว่าคนปกติ ซึ่งจะตองช่วยแก้ไขโดยการให้กฎหมาย และบทลงโทษเพื่อช่วยเหลือพวกเขาให้ก้าวขึ้นมาสู่ระดับปกติสามัญ ซึ่งหน้าที่นี้เป็นหน้าที่ของรัฐบาลประการหนึ่งในการช่วยฟื้นฟูชนชั้นวรรณะดั้งเดิมที่สมบูรณ์ของมนุษย์ที่กลมกลืนกับกฎธรรมชาติในที่สุด

ค. มติมหาชนและการปฏิวัติ

สาเหตุที่นำเรื่องมติมหาชนและการปฏิวัติมากล่าวในที่นี้ก็เนื่องจากในหนังสือซุจิง ไคกกล่าวไว้ว่า "เทพเจ้ารักประชาชน สิ่งใดก็ตามที่ประชาชนต้องการ เทพเจ้าก็จะให้สิ่งนั้นแก่ประชาชน"^๒ เหตุผลที่ผู้ปกครองจำเป็นจะต้องรับฟังมติมหาชนก็เพราะเทพเจ้าเปรียบเป็นอำนาจอธิปไตยสูงสุด เจตนารมณ์ของเทพเจ้าจะแสดงออกมาทางกษัตริย์และประชาชนจะเป็นผู้ตัดสินสิ่งที่แสดงออกมาโดยผ่านทางกษัตริย์นั้นว่าเป็นเจตนารมณ์ที่แท้จริงของเทพเจ้าหรือไม่ ขงจื้อเห็นว่าเจตนารมณ์ของประชาชนกับเจตนารมณ์ของเทพเจ้าเป็นสิ่งเดียวกัน โดยถือว่า เทพเจ้าประสงค์จะให้ประชาชนได้รับประโยชน์และได้รับสิ่งที่ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชนเสมอ

^๑Ibid., 2/3, p. 22.

^๒Hsu, The Political..., p. 176.

หนึ่ง เพทเจ้าจะไม่ถูกชักจูงให้สนับสนุนบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยใช้สิทธิพิเศษ
 กว่าบุคคลอื่นสำหรับการเลือกให้เป็นผู้ปกครองหรือกษัตริย์ บุคคลที่จะเป็นผู้ปกครองไฉน
 ก็เป็นเพราะเขาสามารถชนะใจประชาชนได้ โดยได้รับความรักและความเกื้อหนุนจาก
 ประชาชน ซึ่งสืบเนื่องมาจากความสามารถและคุณธรรมภายในตัวเขาเอง เจตนารมณ์
 ของเพทเจ้า คือความต้องการที่จะให้ประชาชนมีความสุข เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วตัวของ
 ประชาชนเอง เท่านั้นที่จะรู้ดีกว่าเขาควรจะทำอย่างไร เพื่อให้ชีวิตของเขามีความสุข
 คงนั้น กษัตริย์จึงต้องชอบในสิ่งเดียวกับที่ประชาชนชอบและเกลียดในสิ่งเดียวกับที่ประชาชน
 เกลียด กษัตริย์จะต้องทุ่มเทความสนใจทั้งหมดเพื่อค้นคว้าให้รู้กระจ่างชัดถึงความต้องการ
 ที่แท้จริงของประชาชน และมีความปรารถนาที่จะทำให้ประชาชนมีความสุข อาจจะมีผู้
 ได้สัน ๆ ว่า "ในการดำเนินการบริหารการปกครองของรัฐบาลนั้น จำเป็นจะต้องเอาชนะ
 เหนือจิตใจประชาชนให้ได้"^๑

ในหนังสือ ชูจิง ไก่กล่าวเตือนผู้ที่ไม่เชื่อฟังมติมหาชนไว้ว่า

"มันเป็นบทเรียนจากผู้ปกครองที่ยิ่งใหญ่ในสมัยก่อนแล้วว่า ประชาชน
 ควรจะได้รับการถนอมรัก และไม่ควรรจะได้รับการกดขี่เหยียดหยาม ประชาชน
 เป็นรากฐานของประเทศ เมื่อรากฐานมั่นคง ประเทศก็สงบสุข เมื่อเราไค
 มองดูทุกสิ่งภายใต้อาณัติแห่งสวรรค์ แมแต่คนมนุษย์ทั้งชายและหญิงที่กระจัดอยู่รอบ
 ก็อาจจะเป็นผู้นำในเรื่องคุณธรรมและปัญญาได้เช่นกัน ถ้ากษัตริย์ทำผิดซ้ำสอง
 ในการดำเนินการปกครอง ความไม่พึงพอใจจะเริ่มแพร่กระจาย และอันตราย
 จะเริ่มปรากฏขึ้น กอนที่สิ่งนี้จะเกิดขึ้น เราควรจะป้องกันระมัดระวังไว้ก่อน
 ในการปกครองประชาชนจำนวนนับล้านนั้น ฉันทมีความรู้สึกเหมือนเป็นสารดีขั้บรด
 เทียมมาหูกตัวควยบังเหียนที่บุตรธิด กงนั้น ผู้ปกครองของมวลมนุษย์พึงเคารพ
 ตอหนาที่อย่างยิ่ง"^๒

^๑Ibid., p. 177.

^๒Ibid., p. 178.

และในหนังสือจึงก็ไต่ถามต่อไปว่า "สาเหตุเล็ก ๆ ของความไม่พึงพอใจทาง การปกครอง อาจเติบโตและแพร่กระจายไปไต่ถามเร็วราวกับไฟไหม้ป่า ความมีอำนาจ ที่แท้จริงจึงจำเป็นจะต้อง เป็นสิ่งที่มาจากความแข็งแกร่งของมติมหาชน และในทำนอง เดียวกัน ความโกรธแค้นของมวลชนก็เป็นอันตรายต่ออำนาจรัฐเช่นเดียวกัน" ซึ่งทั้งสอง ประการนี้ ผู้ปกครองจะต้องยอมรับนับถือและสนใจต่อความต้องการของประชาชนอยู่ตลอดเวลา

เมื่อมติมหาชนมีความสำคัญมากมาย เช่นนี้ ขงจื๊อจึงพยายามสืบค้นว่า ความ ต้องการที่แท้จริงของประชาชนคืออะไร คำตอบประการแรกคือ "ตัวแทนในการปกครองรัฐ ควรเลือกจากชนธรรมคา เนื่องจากเขาจะรอบรู้ในเงื่อนไขของการปฏิบัติ และความ ต้องการที่แท้จริงของประชาชนในกลุ่มที่เขาอาศัยอยู่" การมีตัวแทนของมวลชนในการ ปกครองของรัฐเป็นการยืนยันอำนาจอธิปไตยของรัฐ และในขณะเดียวกันก็มีหน้าที่แก้ไขใน นโยบายให้ถูกต้อง มีความคิดริเริ่ม และมุ่งปฏิบัติในวิถีทางที่ถูกต้องต่อไป

ประการที่สองของการสืบค้นมติมหาชน คือ "การศึกษาเพลงพื้นบ้าน บทกวี และโคลงกลอน ที่แต่งขึ้นโดยประชาชนธรรมดาทั่วไป ในบทเพลง บทกวีและโคลงกลอน เหล่านี้ ประชาชนได้บอกถึงความคิดเห็นและความรู้สึกที่มีต่อรัฐบาล ในสมัยขงจื๊อนั้น ประชาชนจะอาศัยอยู่ในเมืองตั้งแต่เดือนสิบของปีนั้นถึงเดือนแรกของปีต่อไป ซึ่งใน ระหว่างเวลานี้ ประชาชนได้ใช้เวลาของตนเองเพื่อคิดประ วรรณคดี และวัฒนธรรม ถ้ามีสาเหตุของความไม่พึงพอใจเกิดขึ้น ประชาชนทั้งชายและหญิงจะร้องเพลงร่วมกัน เพื่อแสดงออกถึงความรู้สึกของเขาในรูปของบทกลอนหรือบทกวี พวกเขาได้เสรีภาพอย่าง สูงสุดในการเลือกทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการเลือกสำหรับตนเอง หรือสำหรับศาล หรือสำหรับรัฐบาล ดังนั้น ในเดือนแรกของแต่ละปี เมื่อประชาชนออกจากเมืองเพื่อกลับ

^๑Ibid.

^๒Ibid.

ไปสู่ไร่นา รัฐบาลจะส่งผู้สูงอายุผู้ชายและหญิงซึ่งรัฐอุปการะไว้เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ
 ออกไปรวบรวมบทโคลงกลอนเหล่านี้ พวกเขาหลวงจะตีพิมพ์ไปตามทางเพื่อรวบรวมบทกวี
 จากประชาชน ดังนั้น บทกวีเหล่านี้จึงถูกเก็บรวบรวมจากหมู่บ้าน แล้วส่งต่อมายังข้าหลวง
 ของรัฐ ข้าหลวงของรัฐจะส่งต่อมายังรัฐบาล หลังจากนั้นก็เรียบเรียงบทกวีซึ่งเป็น
 เจ้าหน้าที่ของรัฐได้เรียบเรียงเรียบร้อยแล้ว ก็จะนำขึ้นถวายต่อจักรพรรดิ^๑ กวีเหล่านี้
 แม่ว่า "จักรพรรดิจะมีไถ่อย่างก้าวออกนอกพระราชวัง แต่พระองค์สามารถจะทราบความ
 คิดเห็นและข้อคิดของใจของประชาชนทั้งปวงได้"^๒

ประการที่สามของการสืบค้นมติมหาชนคือ "กษัตริย์จะส่งผู้แทนพระองค์ออกไป
 ทุกภาคของประเทศในระหว่างเวลาที่กำหนดไว้ในแต่ละปี เพื่อตรวจสอบการปฏิบัติงาน
 ของข้าราชการ เพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชน และสืบค้นถึงความต้องการของ
 ประชาชน กษัตริย์อาจจะออกเยี่ยมเยียนด้วยตัวเองทั่วอาณาจักรก็ได้ แต่การเยี่ยมเยียนนั้น
 ควรเป็นไปแบบส่วนพระองค์ที่ไม่เป็นทางการ ในการเยี่ยมเยียนควรสนทนาไปตามทุกข์สุข
 ของบุคคลหลาย ๆ อาชีพ เช่นนักปราชญ์ ช่างนา ศิลปินและพ่อค้า พระองค์อาจจะ
 ตรวจสอบงานของราชการด้วย ซึ่งอาจจะทำให้พบการทุจริตในการปกครอง ข้อเท็จจริง
 เกี่ยวกับความคับแค้นใจและกรณีความไม่เป็นธรรมในสังคม นอกจากนี้พระองค์อาจจะพบตัวนัก
 นักปราชญ์ผู้เฉลียวฉลาดที่อาจจะนำตัวมาช่วยในกิจการบริหารงานรัฐบาลได้"^๓

ในหนังสือไต้ฮัก กล่าวไว้ว่า "อาณาจักรจะคงอยู่ได้ด้วยการได้รับการค้ำจุน
 หนุนหลังจากประชาชน เมื่อใดที่สูญเสียการค้ำจุนจากประชาชน อาณาจักรก็จะสลายลง"^๔
 แสดงให้เห็นว่า ความยินยอมของประชาชนที่มีต่อรัฐบาลก็คือความยินยอมต่อเทพเจ้า และ

^๑Ibid.
^๒Ibid.
^๓Ibid., p. 179.
^๔Ibid., p. 180.

โดยความยินยอมของเทพเจ้า รัฐบาลจึงตั้งกำเนิดขึ้นมา รัฐบาลใดที่ไม่ได้รับความยินยอม
จากประชาชน รัฐบาลนั้นก็ไม่สามารถครองอำนาจได้ ความยาวนานของอายุการเป็น
รัฐบาลจึงต้องขึ้นกับความยินยอมและความคำจุนหนุนหลังโดยประชาชน

มีผู้ถามขงจื้อว่า "ทำอย่างไรจึงจะมีชัยชนะต่อความยินยอมของประชาชน ขงจื้อ
ตอบว่า ในการที่จะมีชัยชนะต่อประชาชนได้จะต้องเริ่มจากชัยชนะในความเชื่อมั่นของ
ประชาชนที่มีต่อตัวผู้ปกครองเสียก่อน"^๑ โดยชี้ให้เห็นว่า การมีอาหารที่เพียงพอ มีกองทัพ
เข้มแข็ง และการที่ประชาชนมีความเชื่อมั่นในตัวผู้ปกครอง สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับ
รัฐบาล แต่ถ่าจำเป็นที่จะต้องเลือกโดยไม่มีทางเลือกเสียแล้ว กองทัพและอาหารตัดทิ้งไป
ได้ แต่อาณาจักรไม่อาจจะดำรงอยู่ต่อไปได้ ถ้าประชาชนปราศจากความเชื่อมั่นในตัวผู้ปกครอง

นอกจากนี้ขงจื้อยังได้กล่าวไว้ดีกว่า การที่จะได้รับความสนับสนุนจากประชาชนนั้น
"ผู้ปกครองจะต้องยกย่องความซื่อสัตย์และซัจความคคโคง ถ้าผู้ปกครองทำในสิ่งตรงกันข้าม
เขาก็จะไม่ได้รับความสนับสนุนจากประชาชนอีกต่อไป"^๒ และในอีกตอนหนึ่งคือ "การเพิ่ม
พูนความจงรักภักดีและความเคารพนับถือจากประชาชน ทำได้โดยมีความสง่าภาคภูมิ ซึ่งจะ
ทำให้ประชาชนเคารพนับถือ การแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และมีความเมตตากรุณาต่อเด็ก
ก็จะทำให้ประชาชนจงรักภักดี การส่งเสริมคนที่มีคุณค่าควรแก่การส่งเสริมและช่วยเหลือเจือจุน
คนที่ไร้ความสามารถ เขาก็จะได้รับการยกย่องจากประชาชน"^๓

ในหนังสือไคฮัก กล่าวสนับสนุนไว้ว่า "เมื่อผู้ปกครองรักในสิ่งที่ประชาชนรัก และ
เกลียดในสิ่งที่ประชาชนเกลียด ก็จะได้รับชัยชนะเหนือจิตใจของประชาชนหรืออีกนัยหนึ่ง
เมื่อผู้ปกครองรักบุคคลที่มวลชนเกลียดและเกลียดบุคคลที่มวลชนรัก ผู้ปกครองกำลังเดิน

^๑The Analects 12/7 quoted in Chan, A Source ..., p. 39.

^๒Ibid., 2/19, p. 23.

^๓Ibid., 12/20, p. 40.

ความรู้สึกของมวลชน และความฉิบหายใหญ่หลวงกำลังคืบคลานเข้ามา"๑ แต่ในการกล่าวเช่นนี้ไม่น่าจะหมายความว่า รัฐบาลจะต้องทำตามความประสงค์ของประชาชนทุกประการไม่ว่าจะดีหรือเลว เพราะเราจำเป็นต้องนึกย้อนไปถึงกฎธรรมชาติของมนุษย์ที่ขงจื้อได้กล่าวไว้ว่า ความประสงค์และความต้องการของมนุษย์ที่เกิดจากธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่ค้ำจุน และสอดคล้องกับความดีของขงจื้อในแง่ที่ว่า รัฐบาลจะต้องเป็นไปอย่างไม่เป็นกฎธรรมชาติ (โองการแห่งสวรรค์) ในขณะที่เดียวกัน ถ้าหากประชาชนขาดธรรมชาติแห่งความดีหรือขาดคุณธรรม ก็เป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะทำให้ประชาชนกลับมาสู่แนวทางที่ถูกตอง และพัฒนาธรรมชาติดั้งเดิมของเขาให้เต็มสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม ขงจื้อก็ได้สรุปลงไปอย่างเด็ดขาดว่า มติมหาชนจำเป็นจะต้องถูกต้องเสมอไป โดยขงจื้อกล่าวไว้ว่า "เมื่อคนส่วนใหญ่เกลียดคนคนหนึ่ง ในกรณีนี้ต้องมีการไต่สวนสอบถามดู และเมื่อคนส่วนใหญ่รักคนคนหนึ่ง ในกรณีนี้จะต้องมีการไต่สวนตรวจสอบผู้ปกครองเช่นเดียวกัน"๒

ในเรื่องเกี่ยวกับการปฏิวัตินั้น สืบเนื่องจากข้อความในหนังสือ ขงจื้อที่กล่าวไว้ว่า "การพอกพูนความเกลียดชังที่มาจากมวลชนนั้น เป็นการเนรเทศตนเองให้ห่างไกลออกไปจากเทพเจ้ายิ่งขึ้นทุกที"๓ เจตนารมณ์ของ เทพเจ้าที่สร้างรัฐบาลขึ้นมา ก็เพื่อความสงบสุขของประชาชน ดังนั้น ถ้ารัฐบาลเห็นแก่ตัวและเป็นเผด็จการ ซึ่งก่อให้เกิดความลำบาก ยากเข็ญแก่มวลชนแล้ว ก็เท่ากับเป็นการฝันเจตนารมณ์หรือทำผิดไปจากเจตนารมณ์ของเทพเจ้า ถ้าหากผู้ปกครอง หรือรัฐบาลก็ยังคงในความผิดนี้ต่อไป เทพเจ้าก็จะริบอำนาจที่แต่งตั้งให้เป็นตัวแทนในการแสดงเจตนารมณ์ของเทพเจ้าคืนกลับมา และรัฐบาลหรือผู้ปกครอง ก็จะต้องได้รับโทษทัณฑ์จากเทพเจ้าด้วย

๑ Hsü, The Political ..., p. 183.

๒ The Analects 15/27 quoted in Chan, A Source ..., p. 43.

๓ Hsü, The Political ..., p. 183.

ขงจื้อได้ให้ทรรศนะไว้ว่า การปฏิวัตินั้นควรจะเป็นวิธีการสุดท้ายสำหรับการปรับปรุงเงื่อนไขทางการเมือง และจะต้องเกิดขึ้นหลังจากที่การทดลองใช้วิธีการแบบสันติวิธีทุกวิธีล้มเหลวลง การปรับปรุงเงื่อนไขทางการเมืองปกครองแบบสันตวิธินั้น ในหนังสือหลี่จี้ ไค่กล่าวไว้ว่า "ข้าหลวงใหญ่และข้าราชการสามารถแนะนำหรือคัดค้านผู้ปกครองได้ แต่ต้องไม่เป็นการพูดคุยเจตนาไม่บริสุทธิ์ ถ้าผู้ปกครองเป็นคนเฉื่อยชา หย่อนสมรรถภาพ พวกขุนนางก็ต้องกระตุ้นให้เกิดความแข็งขัน ถ้าหากรัฐบาลกำลังเข้าสู่วิกฤตการณ์ พวกขุนนางก็ต้องช่วยกันพยุงค้ำจุนเอาไว้ ประชาชนทั่วไปมีสิทธิเทากับข้าหลวงใหญ่และข้าราชการอื่น ๆ ในการที่จะแนะนำหรือคัดค้านรัฐบาลได้ โดยการแสดงออกผ่านทางเพลงพื้นบ้าน บทกวี โคลงกลอน และล่านำ ซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐบาลควรจะสนใจให้มากที่สุด"

เมื่อการปรับปรุงเงื่อนไขทางการเมืองโดยสันติวิธีล้มเหลวลง เงื่อนไขสุดท้ายที่จะต้องนำมาใช้คือ การปฏิวัติ โดยจะมีบุคคลหนึ่งซึ่งมีความเหมาะสมที่จะเป็นตัวแทนของเทพเจ้าเข้าจัดการสรรสร้างรัฐบาลขึ้นมาใหม่โดยใช้กำลังอาวุธ

ในหนังสือซุจิง^๒ และ ซุนซิว^๓ กล่าวไว้ตรงกันว่า การปฏิวัติสมควรจะนำมาใช้ในกรณีที่มีสภาพแวดล้อมเข้ากับเงื่อนไข ๕ ประการคือ

๑. เมื่อได้ใช้วิธีการปรับปรุงเงื่อนไขทางการเมืองด้วยสันติวิธีแล้ว ไม่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น หรือกำจัดให้หมดสิ้นไม่ได้ โดยสภาพของผู้ปกครองที่เป็นทรราชย์ หรือเผด็จการยังมีอำนาจอยู่ เช่น เคิม
๒. เป็นความต้องการของประชาชนในอาณาจักรทั้งหมดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ เพื่อให้ประชาชนรอดพ้นจากภัยทางการเมือง

^๑Ibid.

^๒Ibid., p. 184.

^๓Ibid.,

๓. หัวหน้าในการปฏิบัติต้องมีคุณธรรมและสติปัญญาสูงส่ง เพราะประชาชนจะจับตามองดูเขาเพื่อเป็นแบบอย่างทางศีลธรรมและการปกครอง
๔. ผู้ปฏิบัติทั้งหมดจะต้องไม่มีความเห็นแก่ตัว
๕. ต้องได้รับคำมั่นสัญญาว่า รัฐบาลใหม่จะปกครองด้วยความเมตตากรุณาและความมีคุณธรรม

การใช้กำลังอาวุธเพื่อปราบปรามเผด็จการนี้ไม่ดีว่าเป็นกบฏ เพราะการปฏิวัตินี้เป็นเจตนารมณ์ของเทพเจ้า การฆ่าเผด็จการไม่ใช่เป็นการฆาตกรรม แต่เป็นการสร้างความสุขให้แก่มวลชนทั้งหมด ชงจื่อโกส้นับสนุน ชูววง ว่าเป็นนักบุญ โดยกล่าวว่า "การกระทำที่ไม่ถูกต้องของผู้ปกครอง จะทำให้ผู้ปกครองสูญเสียหน้าที่ที่เขาได้รับมอบหมายมาจากเทพเจ้า ความตายของผู้ปกครองนั้น เป็นการลงโทษของเทพเจ้า ซึ่งลงโทษโดยการแสดงออกผ่านทางความโกรธแค้นของประชาชนและกายน้ำมือของหัวหน้าในการปฏิวัติ"^๒

ง. ทฤษฎีตัวแทนทางการปกครอง

ความคิดในเรื่องนี้ของชงจื่อเกิดขึ้นจากการกลั่นกรองและสรุปความคิดที่กระจัดกระจายในสมัยโบราณให้เป็นระบบขึ้น คำว่า "มู" ในภาษาจีนกั้งเคิม หมายถึง ตัวแทนหรือผู้ดูแลรักษา และผู้ปกครองของจีนจะเรียกว่า "เหยียนมู"^๓ หรือ ผู้ดูแลประชาชนหรือตัวแทนประชาชน กล่าวคือ เขาเป็นผู้ดูแลที่ได้รับอำนาจจากเทพเจ้าให้ทำหน้าที่ควบคุมและปกครองมวลมนุษย์

ในปี 571 BC. ชูววงเป็นผู้สำเร็จโทษจักรพรรดิเซา ชงจื่อมิได้ประมาณว่า ชูววงเป็นกบฏ แต่ยกย่องสรรเสริญว่าเป็นนักบุญ เพราะเป็นผู้กำจัดทรราชย์

^๒ Ibid., p. 184.

^๓ Ibid., p. 175.

ขงจื้อได้กล่าวไว้เกี่ยวกับตัวแทนทางการปกครองว่า "โอ! ท่านซุน คำบัญชาแห่งสวรรค์ได้มอบให้แก่ท่าน จงยึดถือปฏิบัติอย่างจริงจังในวิถีทางที่ถูกต้อง"^๑ จากจุดนี้เองที่เป็นหัวใจของหลักปรัชญาการเมืองของขงจื้อ ข้อความนี้เป็นการประกาศถึงทฤษฎีตัวแทนทางการปกครอง ซึ่งอาจจะสรุปได้ว่า เทพเจ้าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครอง คำบัญชาแห่งสวรรค์จะถูกกำหนดขึ้นโดยเทพเจ้า ต่อจากนั้นเทพเจ้าจะเลือกมนุษย์คนหนึ่งขึ้นมาเป็นกษัตริย์เพื่อทำหน้าที่แทนเทพเจ้า ในการควบคุมอบรมสั่งสอน และทะนุบำรุงความสุขของประชาชน การแต่งตั้งผู้แทนเทพเจ้านี้จะพิจารณาจากความสามารถทางสติปัญญาและควมมีคุณธรรมของบุคคลนั้น บุคคลที่มีสติปัญญาเฉลียว มีความเป็นผู้นำ มีคุณธรรมจะเป็นผู้ที่ได้รับคำบัญชาแห่งสวรรค์ เพื่อกำรงฐานะกษัตริย์ต่อไป อำนาจของกษัตริย์จะยังคงอยู่ถ้าหากปฏิบัติตามที่ เพื่อความสุขของประชาชนทั้งหมด แต่ถ้าประชาชนได้รับความทุกข์ยากจากการปกครองที่ผิดพลาดแล้ว อำนาจนั้นก็หมดสิ้นไป

รูปแบบการปกครองในทรรศนะของขงจื้อ คือ "การปกครองตนเองในท้องถิ่น" ขงจื้อกล่าวไว้ในเรื่องนี้ว่า "เมื่อข้าพเจ้าศึกษาเรื่องการปกครองตนเองในท้องถิ่น ข้าพเจ้าก็เห็นว่าเป็นวิถีทางของการปกครองด้วยคุณธรรมที่ดีที่สุด"^๒ ซึ่งต่อมาเม้งจื่อไ่่นำไปขยายความต่อว่า "สิ่งแรกที่จะนำไปสู่การปกครองด้วยคุณธรรมนั้น คือการยกเลิกรื่องเซตที่คิน เพื่อที่จะไ่่นำที่ดินมาแบ่งแยกเป็นรูปตารางสี่เหลี่ยมจัตุรัส... แต่ละตำบลในท้องถิ่นจะต้องดูแลรักษาส่วนแบ่งที่ดินตารางสี่เหลี่ยมจัตุรัสเก้าตาราง และจะส่งงานไว้หนึ่งตารางสำหรับทำการเพาะปลูกในระบบนารวมช่วยเหลือกันและกัน ประชาชนจะต้องส่งผลผลิตหนึ่งในสิบส่วนไปยังส่วนกลาง ผู้ที่เป็นข้าราชการแต่ละคนจะมีที่ดินเป็นของตนเอง ที่ดินนี้จะไม่มีการเพิกถอน

^๑ The Analects 20/1 Quoted in Chan, A Source..., p. 48.

^๒ Hsü, The Political..., p. 188.

สิทธิ แม้จะตายหรือเลื่อนขั้นสูงขึ้นไปอีก ประชาชนในละแวกบ้านเดียวกัน จะช่วยเหลือ
 กันและกันมากขึ้นเมื่อเวลาที่เจ้าของที่ดินนั้นเจ็บป่วย ดังนั้น ประชาชนจึงมีชีวิตอยู่ในความรัก
 ความอบอุ่น และความสมัครสมานสามัคคีกัน.....ถ้าบุคคลยังมีความต้องการในเรื่องอาหาร
 และเครื่องนุ่งห่มอยู่ กษัตริย์ในฐานะตัวแทนเทพเจ้าก็ไม่อาจจะหยุดยั้งความต้องการนี้ได้
 และถ้ายังมีความไม่เสมอภาคระหว่างคนจนกับคนรวยแล้ว ความยุติธรรมก็ไม่อาจจะเกิดขึ้น
 ได้ ดังนั้น นักปราชญ์สมัยโบราณจึงได้สร้างระบบการปกครองที่จะทำให้บุคคลได้รับทรัพย์สิน
 สมบัติในจำนวนที่เสมอภาคกัน..."๑

การปกครองตนเองในท้องถิ่นนั้น เป็นการประนีประนอมระหว่างผู้ปกครองกับ
 ประชาชน ประชาชนยอมเสียเสรีภาพส่วนบุคคลบางส่วนในการยอมตัวอยู่ภายใต้การปกครอง
 ดังนั้น ในขณะที่ประชาชนเชื่อฟังยอมรับรัฐบาล รัฐบาลเองก็ต้องรับฟังความคิดเห็นด้วย
 ประชาชนเป็นเจ้าของศักยภาพที่สมบูรณ์ในการที่จะรู้ว่า อะไรคือสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับพวกเขา
 ในเรื่องการปกครองตนเองในท้องถิ่น ประชาชนจะเลือกเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นด้วยตัวเอง
 ควบคุมและอยู่เหนือการบริหารงานในท้องถิ่นด้วยตัวเอง ในขณะที่เดียวกัน เจ้าหน้าที่
 ท้องถิ่นที่ได้รับเลือกจากประชาชนนั้น จะต้องได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งจากรัฐบาลกลาง
 เพื่อว่าการมีตำแหน่งอย่างเป็นทางการนี้จะได้แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลกลางเองก็ได้ให้ความ
 เห็นพ้อง และรับรองการกระทำของประชาชนว่าถูกต้อง เพราะถ้าหากประชาชนเลือก
 บุคคลให้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ โดยปราศจากการรับรองจากรัฐบาลกลางแล้ว ก็เท่ากับว่า
 อำนาจอธิปไตยสูงสุดมิได้อยู่ที่กษัตริย์ ซึ่งเป็นตัวแทนของเทพเจ้าอีกต่อไป ผลที่เกิดขึ้นก็คือ
 กฎระเบียบ ความเป็นเอกภาพ และองค์กรต่าง ๆ ในรัฐก็จะสลายลง ซึ่งเป็นภาวะที่จะนำไป
 ไปสู่อำธิปไตยในที่สุด

โดยสรุปเกี่ยวกับทรรศนะทางการปกครองของขงจื๊อ นั้น ขงจื๊อเห็นชอบกับระบบการปกครองด้วยคุณธรรมว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุด และสอดคล้องกลมกลืนกับกฎธรรมชาติที่สุด การปกครองรัฐของผู้ปกครองนั้นมีลักษณะพิเศษคือ ผู้ปกครองเป็นเพียงตัวแทนของเทพเจ้า ซึ่งเขาจะรับคำบัญชาหรือโองการจากสวรรค์ เพื่อปกครองให้ประชาชนมีความสุข แต่ในขณะเดียวกัน ขงจื๊อก็ได้เปิดโอกาสให้แก่ประชาชนอย่างมากในการที่จะปฏิวัติอำนาจการปกครองได้ ถ้าหากการปกครองนั้นเป็นการกดขี่ทารุณต่อประชาชน ซึ่งกล่าวว่าเป็นการผิดเจตนารมณ์ของเทพเจ้า และการปฏิวัติคือการลงโทษจากเทพเจ้าโดยแสดงออกผ่านทางความโกรธแค้นของประชาชน

หน้าที่ของรัฐบาลในการปกครองนั้น นอกจากจะมุ่งทำให้ประชาชนในรัฐมีฐานะทางเศรษฐกิจดีแล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดอีกสิ่งหนึ่งก็คือ การให้การศึกษากับประชาชนอย่างเสมอภาคกับระบบการศึกษากับระบบการปกครองตนเองในท้องถิ่น เป็นปัจจัยที่จะต้องเอื้อต่อกัน และไปด้วยกันเสมอ ขงจื๊อมีทรรศนะว่ารัฐบาลที่ดีย่อมจะเกิดจากคนดี และการจะดีก็ให้บุคคลเป็นคนดี โลกต้องอาศัยระบบการศึกษา ซึ่งเน้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของคุณธรรม อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่า ชนชั้นผู้ปกครองจะต้องเป็นอภิสิทธิ์ชน ซึ่งได้รับการฝึกปรือมาอย่างเต็มที่เท่านั้น เพราะระบบการศึกษานั้น เป็นหน้าที่ของรัฐจะต้องเตรียมจัดหาไว้ให้แก่บุคคลทุกคนโดยให้โอกาสอย่างเสมอภาคกัน

มคิมหาชนเป็นสิ่งสำคัญต่อความมั่นคงของรัฐบาลมาก ขงจื๊อเห็นว่าหัวใจของการปกครองที่สัมฤทธิ์ผลคือ การได้ชัยชนะต่อจิตใจของประชาชน สามารถทำให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในตัวผู้ปกครอง ซึ่งพลังหนุนจากประชาชนชนชั้นนี้จะช่วยให้อายุของรัฐบาลยืนยาวและมั่นคง ในทางตรงกันข้ามถ้าผู้ปกครองกระทำในสิ่งที่สวนทางกับความต้องการของประชาชน พลังของประชาชนก็จะกลายเป็นพลังลบที่ปฏิวัติโค่นล้มอำนาจของผู้ปกครองลง ตามกฎความเชื่อที่ว่า เป็นการรับอำนาจกลับคืนโดยเทพเจ้า ซึ่งยังมีอยู่ประชาชนลงโทษผู้ปกครองที่ทำให้ผิดเจตนารมณ์เทพเจ้า

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เห็นได้เด่นชัดในทวณะของขงจื้อคือ การเน้นความสำคัญ
 ของมนุษย์อย่างมาก มนุษย์ที่ค้ำคือมนุษย์ที่ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม รัฐบาลที่ดีคือรัฐบาลที่
 ปกครองด้วยคุณธรรม ดังนั้น ผู้บริหารงานของรัฐจึงต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมในตัวเองอย่าง
 มาก ซึ่งเกี่ยวพันไปถึงเรื่องขอระบบการศึกษาที่จะช่วยพัฒนาคุณธรรมของมนุษย์ด้วย เมื่อ
 มนุษย์มีคุณธรรมในตัวเองแล้ว ความจำเป็นที่จะต้องใช้กฎหมายหรือบทลงโทษ เพื่อควบคุม
 มนุษย์ก็ไม่มี ความจำเป็นอีกต่อไป เนื่องจากมนุษย์ได้ใช้คุณธรรมเป็นการควบคุมภายในแล้ว
 นักปรัชญาจีนส่วนใหญ่ไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบัน พยายามหาคำตอบว่า การปกครองที่ดีที่สุด
 ที่จะพามวลมนุษย์ไปสู่สังคมในอุดมคติที่สงบสุขนั้นเป็นเช่นไร ขงจื้อเองก็เช่นเดียวกัน และ
 ในที่สุดคำตอบของท่านก็คือ "คุณธรรม" ที่จะช่วยให้บุคคลและสังคมไปถึงซึ่งความสงบสุข
 ในที่สุด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย